

HÁRS JÓZSEF:

DEPORTÁLT LEVELEI A RÁKOSI-KORSZAKBÓL
(Dr. Nagy Emil volt igazságügy-miniszter mint száműzött egykori
választókerületében)

**Eredeti levelek 1951—1953,
bevezetéssel és magyarázatokkal**

„Angol neve a szmokingnak dinner-jacket...”
(1956. május 19.)

Pályamunka
a XLVII. Országos Néprajzi Gyűjtőpályázatra
2002

(Adataim: Hárs József, 9400 Sopron, Deák tér 21–23.,
76 éves, nyugdíjas statikus)

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ

KI VOLT DR. NAGY EMIL?.....	3
A DEPORTÁLÁSOKRÓL	5
KÖTELEK ÉS VIDÉKE	6
A LEVELEK CÍMZETTJE	7
KISAPA SZÁMÚZETÉSBEN	8
ÁLTALÁBAN A LEVELEKRŐL	10

A LEVELEK:

1. LAP. KÖTELEK, 1951. JÚLIUS 29.	12
2. (KÖTELEK, 1951.) SZEPTEMBER 26.	12
3. (KÖTELEK, 1951.) OKTÓBER 10.	13
4. LAP. KÖTELEK, 1951. OKTÓBER 30.	14
5. (KÖTELEK, 1951.) NOVEMBER 10.	15
6. LAP. KÖTELEK, 1951. NOVEMBER 22.	15
7. (KÖTELEK, 1951.) „Kedd este”	16
8. KÖTELEK, 1951. december 22.	17
9. (KÖTELEK, 1952.) május 7.	19
10. (KÖTELEK, 1952.) május 10.	21
11. (KÖTELEK, 1952.) május 22.	22
12. (KÖTELEK, 1952.) május 29.	23
13. (KÖTELEK, 1952.) június 18.	25
14. KÖTELEK, 1952. július 4.	26
15. KÖTELEK, 1952. július 15.	27
16. KÖTELEK, 1952. augusztus 12.	29
17. (KÖTELEK, 1952.) augusztus 26.	31
18. KÖTELEK, 1952. szeptember 9.	32
19. (KÖTELEK, 1952.) szeptember 25.	32
20. KÖTELEK, 1952. október 8.	33
21. (KÖTELEK, 1952.) október 22.	34
22. LAP. KÖTELEK, 1952. december 19.	35
23. (KÖTELEK, 1953.) január 6.	35
24. LAP. HUNYADFALVA, 1953. január 16.	36
25. LAP. KÖTELEK, 1953. január 28.	36
26. LAP. HUNYADFALVA, 1953. február 12.	37
27. LAP. KÖTELEK, 1953. február 26.	37
28. (KÖTELEK, 1953.) március 17.	38
29. LAP. KÖTELEK, 1953. március 27.	39
30. KÖTELEK, 1953. április 7.	39
31. KÖTELEK, 1953. április 23.	40
32. LAP. KÖTELEK, 1953. május 8.	41
33. KÖTELEK, 1953. július 6.	41
34. LAP. KÖTELEK, 1953. augusztus 3.	42
35. LAP. KÖTELEK, 1953. augusztus 29.	42
36. LAP. KÖTELEK, 1953. szeptember 5.	43
37. BALATONAKARATTYA, 1953. december 16.	43

FÜGGELÉK

NÉVMUTATÓ	45
KÉPEK	47

BEVEZETŐ

KI VOLT DR. NAGY EMIL?

A vámosi előnevű Nagy család¹ Somogyországból került a fővárosba. Budai Öregapa kúriai bíróként ment nyugdíjba². Neje annak a Csorba József főfizikusnak volt az unokája, akinek (ugyanattól az anyától lett) 24 gyermeke közül 21 ünnepelhetette meg legalább a 60. életévét³.

Öregapáék ennyire nem voltak termékenyek, de azért öt fiukat és két lányukat nevelték fel. Egy fiúval korán betegség végzett, egy másik a harctéren esett el, de a többiek magas kort értek meg. Az 1871. november 16-án született másodikat keresztelték Emilnek a kaposvári római katolikus plébánián. (Érdekes az öt fiú neve. Aladár, Emil, Imre, Orbán és Uzor követték egymást⁴.)

Emil „mamuczi”⁵ szárnyai alól kibújva, hamar látott világot. Diákkorában német földön tanulta a nyelvet, Dalmáciában nyaralgatott, otthonos volt Bécsben, s kezdő jogászként Párizsban hosszabb időn át ügyvédi irodában dolgozott.

A mindenképpen jószemű fiatalember mint nyalka huszárönkéntes a Balatontól északra, Rostáson ismerte meg első feleségét⁶, a Veszprém megyében ősidők óta szerepet játszó Kenessey család⁷ Adél nevű sarját. Felesége „Kisúrnak” szólította, ebből lett később családszerte a „Kisapa”. Első gyermekük Adél („Adélka”), az alább közölt valamennyi levél címzettje, a következő kettő ikerpár: Éva („Évike”) és Erzsébet („Erzsi”) volt, őket követte Ádám és Margit („Pipsi”).

Budapesten éltek, a férj pályája egyre feljebb ívelt. Jó kiállású, hatalmas ember, növekvő népszerűségű ügyvéd (1898-tól). Korán belevetette magát a politikába. Nyelvtudása révén is érthető, hogy bekerült az osztrák és a magyar parlament tagjaiból álló, közös ügyekre alakult „delegációba”.

„So jung und schon ein Delegat!” — mondta róla Ferenc József⁸.

Itthon előbb Kossuth-párti programmal, később kigazdaként lett tagja a képviselőháznak, majd független. Választókerülete (1905-től) a szolnoki, amelynek egyik körzete Kőtelek, későbbi deportálásának színtere.

Első felesége gyermekágyban halt meg 1910-ben. Emődy Ilona, második felesége is korán elhunyt (1917). Tőle származott Kató és Emil. Gyermekei közül — még a háború előtt — Ádám öngyilkos lett (1935), Emil pedig autóbalesetben vesztette életét (1943).

Nagy Emil politikai pályafutásának csúcsára akkor ért, amikor az 1921-től hatalmon lévő gróf Bethlen István harmadik kormányában — 1923. június 11-től 1924. február 21-ig — az igazságügy-miniszteri tárcát kapta meg⁹. Rövid időszak,

¹ Lásd Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. VIII. kötet, Pest, 1861, 72. o.

² Dr. Nagy Sándor (1839—1922). A családtörténeti adatokat a Magyar Történeti Társulat 1990. évi családtörténeti pályázatára beküldött, „Ki hozza a karácsonyfát?” jeliségű családtörténetemből vettem.

³ Lásd Vörösmarty Géza cikkét Magyar Nemzet 1980. január 10.

⁴ Az AEIOU nem véletlen: az Alles Erdreich ist Oesterreichs Untertan (illetve latin formájú) jelmondat valószínűleg III. Frigyes-től ered és több megfejtése van. A betűk gúnyos értelmezése: Austria est in Orbe ultima, vagyis Ausztria a világon az utolsó. Lásd Tóth Béla: Szájruul szájra. Bp., 1901, 165. o. Ez illene a szenvedélyesen magyar Nagy Sándorra.

⁵ Kisapa édesanyja, Csorba Hermina (1848—1927).

⁶ 1899-ben. A következő év végén már megszületett Adél.

⁷ Családtörténeti jegyzetek. Genealógiai folyóirat. Szerk. és kiad. ifj. Hellebronth Kálmán. I. évf. (1914) 5. füzet, 133. o.

⁸ Khoór Miklós közlése 2001.

⁹ Bölöny József: Magyarország kormányai 1848—1975. Bp., 1978, 65. o. és az adattárban.

máig ható érvennyel. Ugyanis ő alkotta meg a nagy vonásaiban ma is hatályos társasházi törvényt¹⁰.

Angliai példa lebegett a szeme előtt, hiszen sok időt töltött Londonban, ahonnan végül könyvvé szerkesztett leveleket küldött vezető fővárosi lapoknak¹¹. Itthon mint a békés revízió híve és Lord Rothermere barátja vett részt minden olyan megmozduláson, ahol hasznosíthatta kiváló angol tudását és összeköttetéseit¹².

A Kis-Sváb-hegyen hatalmas villát épített családjának és annak a különleges iskolának, amelyet harmadik felesége, Göllner Mária (1894—1982) alapított¹³. 1918-ban házasodtak össze, három gyermekük született: István (1919), Sándor (1926) és Kristóf (1930)¹⁴.

Az utolsó igazi karácsonyt 1943-ban ünnepelték. A főváros elleni támadások során a házat bombatalálat érte, de maradt benne ép szoba, ahol meghúzódhattak¹⁵.

„Kisapának” a nyilas uralom idején angolbarátsága miatt bujkálnia kellett. Később (1946 és 1948) a kommunisták elől felesége és két kisebbik fia (Sándor és Kristóf) kijutott Svájcba, Sándor tovább ment Ausztráliába. A legnagyobb, István, itthon maradt¹⁶.

Kisapa kiment volna, ha kapott volna útlevelet. Így ismét kénytelen volt a zaklatások elől bujkálni. Markó Károly festőművész Erzsébet nevű lánya fogadta be a Móricz Zsigmond körtér 3/a. számú ház negyedik emeletén lévő lakásába. Az öregúr korábbi nagyságának és közismertségének visszfénye: az egyik oldalról futárral, rendszeresen kapta az angol követség tájékoztatóját, a másik oldalról viszont kémnek vélték Rákosi hatóságai¹⁷.

A deportálások elrendelésekor felkerült a listára, s teherautón, az elsők között hurcolták el. Többször is halálhírét költötték. Fia, István — özvegyének visszaemlékezése szerint — részletesen feljegyezte ezeket az eseményeket, s hozzáfűzte Kisapa 1946-ig megírt önéletrajzához. A Szépirodalmi Könyvkiadó elfogadta a kéziratot, előleget is fizetett, de elfektette, gazdaságilag kedvező időre

¹⁰ Az 1924. XII. t.-c. A társasház tulajdonról. (Magyar Törvénytár 1924. 160. o.)

¹¹ Nagy Emil londoni levelei. Bp., 1936, Singer és Wolfner, 219 o.

¹² Magyar Életrajzi Lexikon. Bp., 1969., Győri Hírlap 1928. április 25. (Nagy Emil mint a lord barátja.)

¹³ Török Sándor: Egy kis kertem szerettem volna c. könyve szól a kis-sváb-hegyi villáról és háború alatti életéről. Eszerint Göllner Mária teozófiai előadásokat, összejöveteleket tartott, s üldözötteket bujtattak.

¹⁴ A 2001-ben százéves Éva néni szerint Sándi (Sándor) apja nem Kisapa volt. A család egyébert sem kedvelte a Göllnereket.

¹⁵ A Magyarország Tiszti cím- és névtára 51. évf. (1944), Budapest, 1944 c. — anyagihiány miatt csak fűzve jelent meg — kiadványban Nagy Emil dr. több helyen is szerepel. 1923. június 11-től 1924. február 21-ig ült a miniszeri bársonyszékben; mint titkos tanácsos és nyugdíjas miniszter az Országos Központi Hitelszövetkezet igazgatósági tagja, a Katolikus Központi Kongruabizottság világi tagja (kongrua = pap részére az egyházi jövedelem kiegészítésére adott államsegély), a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja (irodája: V. ker. Aulich u. 7.), „udvari tanácsos”-ként az 1920 óta létező Magyar Külügyi Társaság 11 társelnökének egyike, Imrédyvel, Kállay Miklóssal, Serédi Jusztiniánnal együtt. És végül: a kormányzói „Teljes elismerés”, illetőleg „Különös dicsérő elismerés” látható jeléül adományozott Magyar Koronás Nagy Aranyérem tulajdonosa 1924 óta. A Who's Who in Central and East Europe című, Zürichben 1937-ben megjelent kiadvány szerint kerek 500 cikket publikált addig politikai és szociális kérdésekről (a Révai Lexikon szerint: a kisgazdák és földművesek érdekében). Alapító tagja a PEN Klub magyar tagozatának, elnöke a magyar- finn társaságnak, tagja a Rotary Clubnak stb. Böven elég „jogcím” a kitelepítésre.

¹⁶ A Szegeden működő Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára, zeneíró és zenekritikus, 1992-ben halt meg. Özvegyétől, Tibay Kriszta operaénekesnőtől több adatot kaptam.

¹⁷ Khoór Miklós közlése 2001.

várva. A kiadó megszűnt. A jogutód jelentkezett ugyan, de a kézirat sorsáról egyelőre semmi hír¹⁸.

Miután 1953 szeptemberében kiszabadult a száműzetésből, Kisapa fizikai állapota rohamosan romlott. Egy ideig Balatonakarattyan látta el leánya, Éva, majd Sopronban töltött bizonyos időt¹⁹, végül visszatért Budapestre, ahol rövidesen kórházba került, s 1956. augusztus 20-án meghalt.

A DEPORTÁLÁSOKRÓL

Az 1946 októberében önállósult ÁVO (Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya) decemberi rendeletben szabályozott egyik feladata volt „javaslattétel az illetékes rendőrhatalóság vezetője számára az állambiztonság vagy közbiztonság szempontjából káros személyek kitiltására, internálására”. 1948. szeptember 10-i hatállyal — Kádár János belügyminisztersége alatt — vált anyagilag függetlenné, közvetlenül a belügyminisztérium alá rendelve, most már Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága (ÁVH) néven. (Hozzájuk tartozott az útlevelek kiállításának joga és elsőfokú hatósági jogkör a kitiltások, rendőri felügyelet és őrizetbe vétel terén. Nem sokkal később már ezek felülvizsgálatát is ők intézhették.) Vidéki osztályai, így a szolnoki, karhatalmi századdal is rendelkeztek. További fejlődés: 1950-ben a Minisztertanács alá rendelték Államvédelmi Hatóság néven és több hasonló szervezetet olvasztottak bele, 1951-ben pedig a megyékhez igazították. Ezentúl külön főosztályhoz tartozott a belső karhatalom csapatainak irányítása²⁰.

„Budapest főváros lakosságának száma olyan mértékben emelkedik, hogy az ötéves terv keretében történő erős ütemű lakásépítés ellenére egyre fokozódik a túlzásfoltosság” — állapította meg az 1951. április 17-én kiadott minisztertanácsi rendelet. Mi volt a megoldás? Egyrészt korlátozták a letelepedést, másrészt helyet ígértek a sztahanovistáknak és a nagycsaládos munkásoknak.

Az osztályidegeneknek, a nép ellenségeinek „legsikerültebb” és sajnos máig ható ábrázolása a szivarozó, kövér bankár tekintett le a korabeli plakátokról a társbérletbe szorult utca emberére. A nehéz súlyú élősdi mögé egyből hatalmas lakásokat képzelt a nép, s várta Rákosi döntését a bennük terpeszkedők kitelepítésére.

A Szabad Nép nem siette el olvasói tájékoztatását. Csak június 17-én jelentette meg a belügyminisztérium közlését arról, hogy május 21-től június 15-ig milyen rangú és foglalkozású nemkívánatos elemeket távolítottak el a fővárosból. Kiket is? „Hat volt herceget, 52 volt grótot, 41 volt bárót, valamint hozzátartozóikat, 10 volt horthysta minisztert, 12 volt horthysta államtitkárt, 85 volt horthysta tábornoct, 324 volt horthysta törzstisztet, 67 volt csendőr- és rendőrfőtisztet, 30 volt gyártulajdonost, 46 volt bankárt, 53 volt gyárigazgatót, 93 volt nagykereskedőt, 105 volt nagybirtokost, valamint hozzátartozóikat.”²¹ Más forrás szerint tizenkétezernél több embert.

Számításuk azonban nem vált be, mert alig a felének lakására tudták csak rátenni a kezüket. Hogy miért? Dr. Nagy Emil tulajdonában például hatalmas villa volt, de bombatalálat miatt — ahogy már jeleztem — csak egy szobát lehetett használni benne. Más házakat is ért bombatalálat, belövés. Arról nem is beszélve,

¹⁸ Tibay Kriszta közlései 2001.

¹⁹ 1954 végétől 1955. július 1-jéig volt Sopronban, felváltva Hárséknál a Vörösmarty u. 10.-ben, vagy a soproni kórházban.

²⁰ A Történeti Hivaltól 2001-ben kapott anyagból.

²¹ Balogh Sándor (szerk.): Nehéz esztendőkről krónikája 1949—1953. Bp., 1986. A budapesti kitelepítésekről a 344—347. oldalakon.

hogy friss pártkönyvükkel hadonászók már jó előre megszerezték maguknak a kiszemelt objektumokat, nem igen hagyva teret a valóban rászorulóknak.

Az akció nagy felháborodást okozott Nyugaton. Nemcsak tilakoztak, hanem szándékukban állt az ügyet az ENSZ elé vinni, mondván, hogy Magyarország megsértette az emberi jogokat, sőt a békeszerződést is. A teherautók ettől még nem álltak meg, hanem tovább robogtak az Alföld felé.

Ekkoriban készül az ítélet Grósz József kalocsai érsek és társai ellen. Vád: a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, valutaüzérkedés, külföldre szöktetés, bűnpártolás. A Mindszenti utáni legfőbb katolikus vezető elítélése után — az Egyházügyi Hivatal hathatós közreműködésével — a püspökök letették az esküt az alkotmányra... Más. Letartóztatták Kádár János volt belügyminisztert, a volt külügyminisztert és más párttagokat. Éberség minden vonalon. Növekedett a feszültség Jugoszláviával szemben.

Hogy valami kis jó is legyen: 1951. augusztus 26-án rendeletet hoztak a fizikai dolgozók és a fiatalok kenyérfejadagjának felemeléséről és a kenyér szabadkereskedelmi forgalmáról. (A kenyérjegy bevezetését április 15-én rendelték el.) A jegyrendszer azonban csak 1952. február 18-án szűnt meg a húsjegy eltörlésével²².

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Az esemény nem maradt hatás nélkül sem a Szovjetúnióra, sem a hozzá kötődő kisebb államokra, sem a hidegháborúra.

Nagy változás következett be a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1953. június 27–28-i ülése után, amelyen elítélték a vezetőség hibáit, a személyi kultuszt, és új gazdaságpolitikát hirdettek meg. Ekkor vonták össze az ÁVH-t a Belügyminisztériummal. Ettől kezdve a megyékben is egységes belügyi főosztályok látták el az államvédelmi, rendőri, büntetésvégrehajtási, légoltalmi és tűzoltósági feladatokat.

1953. július 4-én összeült a májusban választott országgyűlés és Nagy Imre alakított kormányt. (A Szovjetúnióban is változások történtek a vezetőségben.) Békülékeny lépéseket tettek az addig szidalmazott Jugoszláviával szemben. Koreában — két év tárgyalás után — 1953. július 27-én írták alá a fegyverszünetet²³. Hogy mindezekből mi jutott el az azelőtt jól tájékozott Nagy Emilhez, lemérhető a levelekben itt-ott elejtett megjegyzésekből. Nem sok. Inkább csak foszlányok (1951. október 30.).

Sorsának jóra fordulásáról is csak nehezen és bizonytalanul szerzett tudomást. De végre bekövetkezett, amire oly sokáig várt: 1953. július 25-én amnesztiát hirdettek, másnap pedig közzétették a Minisztertanács 1034/1953. számú határozatát az internálás és az 1951-ben elrendelt kitelepítés (kitiltás) megszüntetéséről²⁴. Lassan csomagolhatott²⁵.

KÖTELEK ÉS VIDÉKE

Nyugatról nézve az alföldi községek java nyáron poros, máskor sártenger. A múltat pedig legfeljebb a törökökig érdemes visszavezetni. Ezek az előítéletek megtalálhatók már Kisapánál is, ám eloszlanak, ha meghallgatjuk a helybelieket. 7000 éves neolitikus emlékek, élelemtermelő közösségek, rézkori leletek, bronzkori halomsíros temető, kelták nyomai bizonyítják az ember korai jelenlétét. A monostor-hegyi apátságtól a 16. századi virágkorig a szorgalmas nép fejlődését

²² Benda Kálmán (főszerk.): Magyarország történeti kronológiája IV. köt. 1944—1970. Bp., 1983.

²³ Lásd az előző jegyzetet.

²⁴ Lásd a 22. jegyzetet.

²⁵ Lásd a 105. jegyzetet.

dézmajegyzekek jelzik. A folyón szállítottak és halásztak évszázadok óta. Adójegyzekek szólnak arról, hogy a török idején sem vált néptelenné a falu²⁶.

Zsigmond korabeli oklevélben olvasható Keutelek neve 1391-ben először. A neves statisztikus, Fényes Elek, 1200 magyar és javarészt katolikus lakosról tud a 19. század közepén. Igen fejlett volt az iskoláztatás. Már a 18. században két iskola, több tanterem és tanító volt²⁷.

A Tisza jobb partján elterülő községet századok folyamán sok árvíz pusztította. A már 1851-ben óhajtott folyamszabályozás ellenére ma sem mentes a hivatlan víztömegektől²⁸. A folyó mentén délre tőle Nagykörű, északra Tizzasüly található. Utóbbi mellett gyógyvíz, radioaktív iszappal. Köteleken is volt forrás, de a második világháború elakasztotta a kihasználását²⁹.

A szabályozáskor levágott kanyarulatok mint Holt Tisza jelentkeznek a térképen, s a Közép-Tisza Tájvédelmi Körzet részét képezik³⁰. A község honlapja állítja, hogy a falu mellett húzódik az egyik legtisztább vízű, festői szakasz. Helybeli visszaemlékezése szerint tavirózsák voltak a Holt Tiszában³¹.

A Jász-Nagykun-Szolnok megye szolnoki járásához tartozó falunak az 1962. évi helységnévtár szerint 3255 lakosa volt (1992-ben már csak 2323, azóta is csökkenő). Egyenként húsznál nem többen laktak az önálló tanácsú községhez tartozó Baranyitanyák, Fülöptanya, Milostanya, Gátórházak – Rózsamajor, Lázártanya – Ravasztanya, Nagyhátitanya – Tóhtanya elnevezésű külterületi lakotthelyeken. Mindent beleszámítva Köteleken ekkor 957 lakóházban.

Képeslapján fő helyet foglal el a katolikus, barokk stílusú, egytornyos templom (1782-ből, tornya 1803-ban). A Tiszán át komp kelt át Tiszaroff felé. A falubeli autóbuszmegállótól a következő 2,5 km-re van, a Hunyadfalvi-elágazásnál. Vasút legközelebb 32 km-re Szolnokon érhető el. Postahivatal (1910—), körzeti orvos (1877—), gyógyszertár (1886—), általános iskola, művelődési otthon, mozi és könyvtár volt a községben történetünk idején. (Iskolai jellegű oktatás már 1730-tól, népkönyvtár az 1870-es évektől.)

Hunyadfalva neve is felmerül a levelekben, de a Helységnévtárban csak annyi olvasható, hogy Kötelek kihelyezett végrehajtóbizottsági kirendeltsége vezeti, s buszmegállóhelyei vannak. A kicsi kis falu önálló templomának jele kivehető a megyetérképen. Lelkes György szerint 1993-ban lett önállóvá³². A 19. században alapították a Hunyady grófok.

A LEVELEK CÍMZETTJE

Nagy Adél Kisapa tíz gyermeke közül az első. Ennek a tudata meglehetősen súlyos teherként nehezedett rá, különösen az után, hogy anyja korán meghalt. A kezdetben porcelánbabaként körülrajongott kislánynak nem tetszett a sorban mögötte viháncoló ikrek komolytalansága és az, hogy velük szemben hiába próbált felelősségteljes felnőttnek mutatkozni. Egyedül maradt, nemcsak lélekben, de valóságosan is, hiszen apja alig-alig foglalkozott gyermekeivel. Kapcsolatuk az évek folyamán sem javult. Kisapa élte világát, s mostohát hozott a házba. Ezzel aztán végképp eltávolodtak egymástól. Bentlakóként tanult francia apácáknál. Ha otthon

²⁶ Sz. Egyed Emma közlése és a község honlapjáról.

²⁷ A község honlapjáról.

²⁸ A község honlapjáról.

²⁹ Sz. Egyed Emma közlése.

³⁰ Megyetérkép. Magyar Térképház Kft. 1998.

³¹ Sz. Egyed Emma közlése.

³² Lelkes György (szerk.): Magyar Helységnév-azonosító Szótár. Baja, 1998.

volt, halvány kis lázadások között önsajnálattal vegyes visszahúzóds jellemezte a sokat olvasó lányt. És kölcsönös megnemértés apa és lánya között.

Közben pedig élte a körülmények által rászabott társadalmi életet. A népszerű és gazdag ügyvéd házában sok volt a vendég. Számos udvarló rajzolt az igen csinos lányok körül. Adél kissé a fellegekben járt ilyenkor, de végül kikötött a heves vérmérsékletű ifjú építésmérnök mellett³³. Hárs György nem nyerte el maradéktalanul a nagyvilági életstílushoz szokott, több nyelven beszélő képviselő, hercegi jogtanácsos rokonszenvét. Szerzett ugyan neki állást az Esterházy hercegi hitbizományban, de éppúgy, mint másik lányának, Erzsébetnek a férjét, Khoór Ödön nőgyógyász orvost, pallérozatlanak, hangosnak tartotta. Pedig hát ő sem volt az a csendes, visszahúzóds típus. Sőt. Egyvalami kötötte őket össze: a nagy élvezettel játszott sakkpartik sora. És talán a politizálás, de erről sajnos nem tudok sokat.

Adél pedig kötelességtudóan túrte mindkettejük nehéz természetét. Három gyermeke született. Mindhárom feltűnik egy-egy villanásra a levelekben: én, vagyis József (1925), akit csak Pötyinek hívott a család, István („Pista”, „Pisti”, 1927) és Anti (1933). Mindkét család Sopronba költözött. Khoóréknál két fiú született, Ödön (1924) és Miklós (1925). Az előbbi már meghalt, az utóbbinak számos adatot köszönhetek.

A háború sok megpróbáltatást hozott a soproniaknak. Khoórék családi háza két bombázástól találva összeomlott, Hársék a vasút mellől az Esterházy-palota belvárosi biztonságába húzódtak vissza. Szűkösen, de átvészelték a nehéz hónapokat. (1945-től a Vörösmarty utca 10. sz. modern ház első emeletén laktunk, háromszobás nagy lakásban.)

Az újjáépítésben az építésmérnökre hamar szükség volt. Nehéz, kötöttségeket nem igen tűrő természete következtében azonban összeütközésbe került tervező irodai főnökeivel, s „maszek” munkák vállalása miatt elítélték. Jókor jött amnesztia mentette meg a börtöntől. Ez az ügy már akkor zajlott, amikor Kisapa Kőtelekről köszönte a rendszeresen érkező csomagokat.

Erzsi ikerpárja, Éva, Emődy Józsefhez ment férjhez. Három lányuk született: Éva (1923), Klára (1925), Judit (1936). A felvidéki földbirtokos részt vállalt a németek elleni partizánharcok segítésében, ezért megmaradt a Kisapától Évának kiadott örökrész — kerek 100 holdnyi földterület — a Veszprém megyei Rostápusztán (Berhida község határában). Ő maga azonban nem rokonszenvezett az új rendszerrel, sőt vele sem a szlovákok, ezért kivándorolt az USA-ba. Felesége csak sok évvel később követte, addig kénytelen volt a földbirtokon saját két kezével gazdálkodni (Judit lánya jogosan írhatta be akkor önéletrajzába az egyetemen, hogy anyja földműves). Így kerül be a képbe a Balatonkenese község határába tartozó Balatonakarattya, ahol történetünk idején a Fogel-villában lakott Emődyné³⁴.

KISAPA SZÁMÚZETÉSBEN

A kis-sváb-hegyi ház egyetlen épen maradt szobájában húzta meg magát Kisapa, mielőtt teherautóra lökték és elvitték Kőtelekre (Tibay Kriszta szerint Pucktól vitték el). Korábban a már említett Markó Erzsébetnél lakott, akit a shakespeare-i alakról Pucknak nevezett el. (Vénkisasszony, Kisapa önzetlen

³³ Forrás: Nagy Adél és Hárs György levelezése. Feldolgozva családtörténetemben.

³⁴ Khoór Miklós közlése.

rajongója, 1955. január 7-i híradás szól balesetben történt haláláról³⁵.) Itt látogatta meg őket Hárs György (általában mindig, ha a fővárosban volt dolga) 1951. január 18-án és május 11-én³⁶.

A lakásban már volt más lakó is, Khoór Miklós emlékezete szerint géhás őrmester, akivel Kisapa nagy kártyacsatákat vívott, s aki őt Emil bátyámnak szólította. Az öregúr a jelek szerint nem igen tett lakatot a szájára, mert Sztálin-vicceket mesélt a presszóban³⁷.

Nos, valószínűleg Kőteleken sem volt másként. A Történeti Hivatal adata szerint 47 családot telepítettek ki a faluba Budapestről³⁸. Nem olyan nagy szám, hogy egyes, akár csak természetükre nézve feltűnő emberek ne maradtak volna meg a falu emlékezetében. Elismerő tisztelettel emlegetik ma is Nagy Emil képviselő urat, nemkülönben szobatársát, Ferenczy Lórántot, akinek szép görbe botját mindig megcsodálták, s mindkettőt igen rendes embernek tartották. Nyilván sokan emlékeztek arra, hogy Kisapa éppen ezt a kerületet képviselte az országgyűlésben. Viszont az új hatalom emberei vezették ki a templomból, mikor ott a Himnusz éneklésébe fogott³⁹. Sz. Egyed Emma ezt az esetet nem tartja valószínűnek.

Anyám visszaemlékezése szerint egy helybéli botjával párbajozni tanított. (Híres esete volt a nagy-nagy békeidőkben, hogy ellenfele, meglátván, hogy balkezes, haladékat kért. Mire újra pástra léptek, Kisapa már megtanult jobbkézrel vívni. Ellenfele föladta a harcot.)

Éva néni Klára nevű lányánál lakott az USA-ban (százévesen, 2002. január 17-én halt meg), ott látogatta meg hosszabb-rövidebb időre két Európában maradt lánya, Évus és Judit. Már nehezebbre esett a beszéd, Évus ezért inkább régebbi beszélgetések alapján tájékoztat 2001. december 16-i levelében: „Kisapa először a faluban lakott egy volt kortese házában. Ott viszonylag jó dolga volt, minden nap kapott egy tál meleg levest és még a Tiszában is fürdött⁴⁰. Az ÁVO természetesen figyelte. Amikor Mami először meglátogatta, Kisapa meghatottságát azzal leplezte, hogy azt mondta »Mi a fenének jöttél te ide«. A következő pillanatban már ott volt az ÁVO két embere és kérdőre vonták Mamit, hogyan került oda, mit keres ott. »Ilyesmit mondott Édesapám is« és elismételte Kisapa szavait. Ezen ők is elmosolyodtak.”

Ide illik: Sz. Egyed Emma kőteleki születésű soproni szobrászművésznő családi visszaemlékezésekből úgy tudja, hogy tiltották a deportáltakkal a kapcsolatot. Általában olyan házakba költöztették a kitelepítetteket, hogy mindenféle módon nehezségek érintkezésüket a lakókkal.

Szállásairól pontos címet egyszer sem ad. Az első szoba, amelyben egyedül fagyoskodik, s amelyből a feneketlen sár miatt nem igen tud kimozdulni, bizonyos Erzsók néne házában található és nincs benne villany, de a fűtéssel is baj van. Különben elég jó lehet, hiszen — az 1952. május 29-i levél szerint — az őt

³⁵ Hárs György ezen a napon jegyezte be naplójába feleségének, Adélnak („Adélka”) híradását. Hárs Antal 2002. 01. 01-i közlése szerint előző év novemberében következett be a haláleset. Tibay Kriszta balesetről tud: fürdőkádba fulladt bele karácsonykor.

³⁶ Szűkszavú, de napra kész feljegyzéseiben május 26-án írja: „Kisapáról is rossz hírek vannak. H. Gizi van itt.” H. Gizi = Hódossy Gizella, rokon, győri lakos. Július 21-én: „dut [= délután] Czájlikéknál kitelepítés megbeszélése...” Czájlik családi jóismerős, fogorvos.

³⁷ Khoór Miklósnak mint fültanúnak a közlése.

³⁸ A Történeti Hivatal 2001. december 20-i közlése (Nyt. szám: 7408/5/Ü/2001.)

³⁹ Hárs Antal, Khoór Miklós, Tibay Kriszta egybehangzó közlései.

⁴⁰ Az emlékezés egybemossa Bozsó Imrét és Egyed Pált. Az előzőnél nem lakott, csak ebédelt, de nem minden nap (lásd az 1952. november 10-i levelet). Egyedéknél volt társbérletben Ferenczy Lóránttal.

meglátogató lányai megdicsérték. („Lovász-ház”? Említése az 1952. augusztus 13-i és az 1953. december 16-i levélben.)

Még 1951. november 10-én írja le, hogy a szomszédban, Bozsó Imrééknél kap meglehetősen rendszerességgel ebédet, s hétféteken barátjánál, Ferenczy Lórántnál⁴¹ főzőcskéznek⁴².

Az 1952. május 29-i levélben közli Kisapa, hogy hivatalos határozattal Egyed Pál házába, ehhez a Ferenczyhez költöztették. Sz. Egyed Emmának sikerült megállapítania, hogy Kisapa a gazdag Egyed Pálnak a házában kapott szállást a Mária utca — főutca sarkon. Ők is a Mária utcában laktak. (A térkép szerint a főutcának Rákóczi utca a neve.) Július 4-én elégedetten ír új helyéről. Itt villany is van, fűtés is lesz és besüt a nap. Ugyancsak előny, hogy közelebb került a Tiszához. A fürdés helye ettől a szállásától 900 lépésre, a gátórház pedig, amelynek öttagú családjához kijár, „ide—oda” 7220 lépésre van (tehát 3610 lépésnyi távolságra)⁴³. A szobrászművésznő megtudta: a Lovász nevű gátórcsaládról van szó. A ház a Rózsa-majorhoz tartozott. Ott tényleg voltak nemcsak emberpalánták, hanem rózsák is. Sajnos látogatásuktól eltiltották Kisapát (1952. július 6-án búcsúzik tőlük). Ez azonban nem zavarja az úszást, sőt attól kezdve délután szintén megy a folyóra. Viszont már augusztus 26-án panaszolja, hogy ki akarják tenni innen.

1952 végén „egy túlzusfolt valóságos kaszárnnyában” él. A tudósításon Hunyadfalva bélyegzője. 1953. augusztus 29-én jelzi, hogy címe változott. Hunyadfalva Szolnok megye 3. Fülöptanya. (Itt 1962-ben 21-en laknak 8 házban. Ez a tanya 3 km-re van Kőtelektől. Khoór Miklós faskamráról tud. Sz. Egyed Emma szerint a tanyának a tulajdonosai Fülöp Gábor és Béla. A visszaemlékezők többször látták arrafelé a sétáló Kisapát. Ez volt hát száműzetésének negyedik lakhelye.)

„Néhány hónap múlva (a pontos évet és hónapokat nem tudom) tovább vitték Kisapát az ún. tanyára — folytatja Évus. — Egy csepp szobát kellett társával megosztania, a szobában nem volt villanyvilágítás, fűteni nem lehetett és állítólag ablaka se volt.” Évus szerint Than-nak hívták a szobatársat, Éva néni szerint nem.

„Kisapa az utcára a nagy sár miatt nem tudott kimenni, a járda olyan keskeny volt, hogy a szemben jövőnek le kellett volna lépnie a nagy sárba. Kisapa angolul olvasott és mint mondta, este a szobában az új angol kifejezéseket ismételtette magában. Az állandó fekvéstől nagyon legyengült, amikor a kitelepítetteket hazaengedték és ő Mamihoz ment Akarattyára, nagyon nehezen járt. De így is minden nap elment reggel a tejért. A Fogel-villában laktak mindketten, a tulajdonos csak hét végén jött, és ilyenkor a garázsban aludt. Ezt később kényelmetlennek találta, úgy hogy Kisapa egy közeli villába költözött. Szerénységét, bölcsességét és nyugalmát mindenki csodálta” — fejezi be Évus.

ÁLTALÁBAN A LEVELEKRŐL

Kisapa magát száműzöttnek tartotta (1952. június 18-i levélben). Kőtelekről küldött híradásai Anyám leveles-ládikájában — sok más levél között — spárgával egybekötve maradtak meg. Ez az elkülönülés azt a képzetet kelti, hogy teljes az

⁴¹ A már idézett Tiszti Cím- és Névtár szerint Ferenczy Lóránd (így!) harmadmagával a Magyar Általános Hitelbank igazgatója, 1940 óta kormányfőtanácsos, a Magyar Racionalizálási Bizottságban a Számviteli Bizottság elnöke, a Magyar Jogász Sport Egylet főpénztárosa, a „Hermes” Magyar Általános Váltóüzlet Rt. igazgatóságának tagja. Tipikus bankár.

⁴² Hárs Antal közlése: a barátságunk végeszakadt. Valamiért összevesztek. Szerinte ez után (esetleg: ennek következtében) került a száműzött a tanyai szállásra.

⁴³ 3610 lépés, egy lépésre 50 cm-t számolva, kerek 1800 m.

anyag. Azonban mindjárt az első darab arról tanúskodik, hogy történt már levélváltás közöttük a kitelepítés óta. „A Te csomagod nem jön soha elkésve” — írja Kisapa 1951. július 29-én. A mondat folytatásából pedig az derül ki, hogy az ikrek 21-i küldeménye sem volt az első. A csomagokhoz pedig bizonyára minden esetben levél is tartozott (1952. augusztus 26-i levél).

Ezekre a hazai tudósításokra nem születnek okvetlenül azonnal és mindegyikjüknek válaszok. Azt azért leszögezhetjük, hogy Kisapa legnagyobb lányának, Adélnak mindig küld rövidebb-hosszabb levelet, vagy legalább lapot. Kéri viszont, hogy azt adja tovább az ikreknek, mert fárasztó lenne számára ugyanazt többször is leírni (1952. május 10-i és az 1953. július 6-i levél).

1951. szeptember 26-án azon sajnálkozik, hogy a szép nyár elmúlt. 32-szer fürdött a Tiszában. Viszont egy év múlva (1952. szeptember 25-én) háromhónapos nyárról és benne kerek száz fürdésről szól. 1953-ban július 4-én már huszadik fürdéséről számolhat be, de a továbbiakban erről már nem esik szó. Az 1951. szeptember 26-i levélben említi azt a nyári élményét, hogy rászólt a rendőr: ne ússza át a Tiszát. Ennek azonban nem igen lehetett hosszantartó következménye, hiszen 52-ben ismét fürdik. Egyéb foglalatosságait aligha nehezményezik: ideje javarészt angol tanulással és Shakespeare eredetiben való olvasásával tölti. (A jó pap holtig tanul elve alapján foglalkozott élete végéig ezzel a nyelvvel. Véleménye: az angolt sohasem lehet egészen megtanulni. Ez a tevékenysége inkább csak a felejtés elleni harc és az élő beszélgetés pótléka. Errre céloz 1952. május 29-én.)

November 10-i levelében írja: „nagyon örülök, ha sütemény féle jön”, viszont november 22-ére keltezett lapján ez áll: „Legutóbbi kártyámon azt írtam Neked, hogy ne küldjél enni valót!” Ebből következik, hogy a két dátum között postázott egy lapot Sopronba. Vagy nem érkezett meg, vagy kimaradt a megőrzött levelekből. Lehet, hogy még a postán kallódott el, mert éppen 22-én örömmel nyugtázza az újabb süteményeket, amelyekre mégis szüksége van.

Eltűnt még egy híradás: megírta a gátórház látogatásától való eltiltásának az okát, de erre a levélre, vagy lapra csak céloz 1952. július 15-én. Elképzelhető, hogy a posta szándékosan nem továbbította. Egyébként elég óvatos a témaválasztásában. Ezért ír elsősorban az evésről, aztán az úszásról. Vagy pedig régi családi emlékeket elevenít fel. Persze az is lehet, hogy nem is annyira óvatos, mint inkább ebbe a gondolatvilágba húzódik vissza a valóság elől. S erre van is néhány adat a levelekben (például: „mozaik-boldogság” 1952. július 15.).

1953. szeptember 5-én jelzi, hogy most már végleges: a következő héten megkapja a feloldást, ne küldjenek több csomagot. Sajnos nincs levele arról, hogy Akarattyára, vagy Pestre mikor érkezett meg⁴⁴.

A lapokat („kártyák”) és leveleket kék töltőtolltintával írta⁴⁵, a végefelé már piros tintás küldemény is akadt. A postán vásárolt lapok és ívpapírok, füzetből kivágott oldalak a végére elfogytak. 1953. szeptember 5-én közli, hogy azért nem ír külön Erzsinek, mert „nincs több postakártyám”. Néhány boríték elkallódott, így nem volt könnyű besorolni a leveleket, szemben a bélyegzőkkel ellátott lapokkal.

A szövegeket betűhíven közlöm. Meg kell azonban jegyeznem, hogy sokszor nem lehetett eldönteni, hogy egyes ékezetek és központozások vesszőnek, vagy pontnak értendők-e. Az aláhúzások Kisapa eredeti aláhúzásai.

⁴⁴ Hárs Antal közlése (egyetemista volt akkor Budapesten): Kisapa szabadulása után tartózkodhatott ugyan a fővárosban, de Puckot nem látogathatta meg. Ő azonban hetente mégis elment oda. Ezek szerint rendőri felügyelet alatt állt.

⁴⁵ 1952. október 9-én írja, hogy kibontott egy új töltőtolltintás üveget.

A LEVELEK

1.

Kisapa élelmiszer-ellátásának jelentős hányadát lányaitól kapja, rendszeresen küldött csomagokban. Ezt köszöni, s a küldemények felhasználásáról tájékoztatja legidősebb lányát.

jul 29.⁴⁶

Kedves Adélkám, Nagyon köszönöm a pompás süteményt. Kitünő vacsorát szolgáltatott a szokásos fél liter estéli tejemmel, amit mindig behoz a szobámba a derék Erzsók néne. Ez lesz holnap a reggelim is, de holnapi vacsorám már nem, mert a szerda mindig meleg leves-vacsora-nap. De holnapután megint visszatérek hozzá reggelire és vacsorára is, mert az ilyen jó sütemény nem olyan mint a bor, hogy mennél régibb annál jobb s ebben különbözik a töltött káposztától is.

(Az 1. oldal vége.)

A Te csomagod nem jön soha elkésve, a baj ott van, hogy Erzsi vagy Évike csomagjainak a tartalma fogy el hamarabb mint kellene. 21.-én⁴⁷ kaptam csomagot Akarattyáról, ezt ők ketten együtt küldték, s a jövő titka, hogy ez a közös csomag egynek számít-e vagy kettőnek? Rettenetes hogy Anti⁴⁸ még mindig nő! Sok meleg üdvözlés és csók K.

(A 2. oldal vége.)

(*Postai lap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél urnő Sopron. Vörösmarty utca 10. Bélyegző: KÖTELEK 951. JUL 30.*)

2.

Harminckétszer fürdött a nyáron a Tiszában, azonban át nem úszhatta. Tiltotta ezt féltésből Puck, de tiltotta a hatalom is. Sem villany, sem tüzelő nincs, s remény sem arra, hogy hamarosan kiszabadul innen.

szept 26.

Drága jó Adélkám,
Hálásan köszönöm a küldött pompás süteményt. Nem is tudom hogyan nevezem, mert egészen speciális valami. Három jó ebéd kitelik belőlük, hozzá sózott nyers paradicsom, ami itt rengeteg sok van, s csipke rózsa tea. Sajnos a szép nyár elmúlt, 32-szer fürödtem remekül, s úgy uszkáltam mint egy csuka — Joly nélkül⁴⁹. Egy rendőr meglátott a partról s rám kiáltott hogy nem szabad átúszni a Tiszát, mert oda át már más község területe van⁵⁰, s az átlépés engedély nélkül tilos

⁴⁶ A Szabad Nép 1951. június 17-i cikke szerint a kitelepítés május 21-től június 15-ig zajlott le. Az újság kétszer tér vissza rá nevekkkel, de egyszer sem írja le Nagy Emil nevét. Csak következtethetünk Kisapa elhurcolásának dátumára. Ha valóban az elsők között volt, akkor május 21-én történt a szomorú esemény. Azt is csak feltételezhetjük, hogy mindjárt Kőtelekre szállították. És talán a július 29-i levélben jelzett helyre.

⁴⁷ Számításom szerint július 21-én volt két hónapja, hogy elvitték Budapestről. Ez azt valószínűsíti, hogy Adélkától július 14-én, előtte július 1-jén és talán júniusban kaphatott két csomagot. Az ezeket megköszönő levelei — ha voltak — hiányoznak. Kellott, hogy legyen egy első számú levél vagy lap, amelyben életjelt ad magáról. Az első időkből talán Puck tudott küldeni neki valamit és a fogalmazásból következően Erzsitől vagy Évától is kapott már, de rendszertelenül.

⁴⁸ Hárs Antal. A három gyerek közül ő a legmagasabb.

⁴⁹ Célzás egy családi történetre, amelyet Kisapa megverselt.

⁵⁰ A fürdés helye inkább a község déli részén lehetett és akkor Tiszaroff a szemben lévő idegen terület. Ha északabbra fürdött volna, ott átnyúlik a Tisza balpartjára Kőtelek területe.

(Az 1. oldal vége.)

Ilyen magasra becsülte uszási képességemet, amit már csak azért se fejthettem ki ilyen mértékben, mert Puck szigoruan megfogadtatta velem, hogy nem kísérem meg átuszni a Tiszát. A nyár remek volt, de most jön az undok sáros ősz és tél, amiktől már előre félek, nem lévén se villany világítás se — eddig — tüzelő anyag.

Szegény Pistit sajnálom hogy meg kellett szakítania kedvencz foglalkozását⁵¹. Istvánt is kidobták állásából⁵². Bárcsak engem dobnának ki innen, de ez — úgy látszik — hamarosan nem fog bekövetkezni. Szeretettel ölel csókol az egész családdal együtt hálás K.

(A 2. oldal vége.)

(Kötelek, 1951? Negyedré, jobb papír, boríték nélkül.)

3.

A süteményekről (Pucktól is kap) eszébe jut a gyerekkori mákos beigli, s arról a balatoni csónak, három nagylánya nevével. Azóta életük csónakja alámerült, de reméli, hogy úszva partot fognak érni. 32-szer úszott a nyáron, most azonban akkora a sár, amilyen sehol sincs a világon.

október 10.

Édes jó Adélkám,

Éppen most jöttem haza a póstáról, meghozván a kikézbcsített szállító levélen jelzett sütemény csomagot, amit megint az én drága jó Adélkám küldött szegény éhező (?) apjának, akinek gyötrelmes kinokat okoz annak az eldöntése, hogy a három nagyszerű leánya által küldött süteményeket milyen sorrendben egye az szerint, hogy melyik szárad, vagy romlik hamarabb mint a másik? Dacára, hogy ebéd előtt vagyok, nem tudtam ellentállni a csábításnak, s megkóstoltam a mákos „peiglit” s kitűnő-

(Az 1. oldal vége.)

nek találtam, s „no még egyet, no még egyet” tartalmazó hangtalan felkiáltással néhány darabot nagy élvezettel bekebeleztem. Pedig engem a mákos peiglihez, — csak így írom magyarosan, nem „baigl” — rossz emlékek fűznek: drága jó mamuczi karácsonykor Kaposvárott mindig kétféle peiglit csinált: diósat és mákosat. A diós jó volt, nagyon szerettük, de a mákos rettenetesen komisz, száraz volt mindig, s így azt nagy keservek között ettük, de apám kimondta a szigoru nevelési elveknek megfelelő szentenciát, hogy aki nem eszik mákosat, az nem kap diósat, s így a mákosat mindig sírások között ettük. Amikor ezt az utolsó szót leirtam, derengeni kezdett bennem, hogy ezt

(A 2. oldal vége.)

a szomorú gyermekkori emléket megirtam életrajzomban⁵³, s így Te már ismered. Csak vén koromban, Puck révén tudtam meg, hogy a mákos is lehet izes, kitűnő, s látom a te mákos peigli kapcsán is. Ezt vacsorákra fogom megenni, mert a vacsorám mindig egy liter frissen fejt tej Adél—Erzsi—Éva süteményekkel, nem is szólva hogy Puck is létezik a világon. Emlékszem kedves jó Adélkám hogy a három keresztnév így együtt a balatoni csónakon szerepelt⁵⁴. Micsoda drága emlékek, ki tudta volna azt akkor elképzelni hogy egy világ égés kapcsán oda jutunk ahová

⁵¹ Hárs Istvánról van szó, akit elküldtek előző munkahelyéről.

⁵² Vámosi Nagy István ekkor vesztette el könyvtárosi állását a Színház- és Filmművészeti Főiskolán.

⁵³ Az eredeti önéletraj, amelyet fia, István egészített ki később, s amelynek azóta nyoma veszett.

⁵⁴ Akarattyán.

jutottunk (?!) Vigasztal hogy elvégre amig Adél—Erzsi—Éva hármias névre hallgat a jó peigli, még nincs minden elveszve, ha életünk csónakja alaposan ki is lyukadt, s megtelvéen vízzel,

(A 3. oldal vége.)

alá is merült, hogy uszva kelljen partra érni, ami remélem el fog következni.

Én valahogyan megvagyok , de a 32 fürdés, illetve uszkálás után beköszöntött a hideg idő. De ez még hagyján, mert pl. e percben süt melléje a nap, hanem volt már izelítő a sárból. Ilyen jellegű sár, mint amilyen itt szokott lenni, nincs sehol máshol a világon. Ez csuszik és tapad, de ugy hogyha az uttesten csak kétszer is átmegyek bakkancsaim talpa kitágul nagy serpenyő szélességre, s mikor másnap tisztitom a cipőmet, egy-egy cipőről konzervnyitó késsel kaparom le a félkilónyi sarat. Itt valami enyvalkatrésznek kell lenni a talajban.

Köszönöm mégegyszer jószágodat, s Mindnyájatokat szeretettel köszönti csókoló, ölelő K.

(A 4. oldal vége.)

(Kőtelek, 1951? Kürtös postai levélpapír, kétrét hajtva, boríték nélkül.)

4.

Dicséri ugyan a küldeményt, de panaszolja, hogy el van zárva a hírektől, s a politizálástól.

oct. 30.

Drága jó Adélkám, nem is tudom biztosan hogy megköszöntem-e már legutóbbi kedves küldeményedet, s nem baj ha kétszer is megköszönöm. Nagyon jók a sütemények, de miután azt irod hogy mennél öregebbek annál jobbak lesznek — ebben hasonlítunk egymáshoz, a báb-csók és jó magam — mind nem ettem meg azokat, hanem ugy apránként fogyasztom, ahogy kedvem szottyán

(Keresztbe a szélén:) Jó lenne Gyurival⁵⁵ eszmét cserélni.

(Az 1. oldal vége.)

rá. Meg lennék valahogy, csak az hiányzik, hogy nem tudom figyelemmel kísélni a világ közeli nagy eseményeit. E tekintetben ugy élek mint egy ökör. De néha egy-egy rádió-foszlány el jut hozzám is. Nagy szeretettel K.

(A 2. oldal vége.)

(Rózsaszín postai lap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél urnő Sopron. Vörösmarty u. 10. Bélyegző: KŐTELEK 951. OKT 30.)

5.

Összebarátkozott egy kisgazdával [Bozsó] és sánta nővérevel, akiknél kb. két hónapja időnként ebédet és rendszeresen tejet vásárol. Kedden és szombaton Ferenczy Lorántnál ebédel batyu alapon. Drágán, de vett tüzelőt, kapott és vett petróleumot, nem kell télikabátban ülnie az asztalánál. Főleg írni volt kellemetlen, még ujjmelegítővel is.

novemb. 10.

Drága jó Adélkám!

⁵⁵ Hárs György.

Már megint küldtél süteményt, kedves Adélkám, mindjárt meg is kóstoltam, kitűnő. Miután aranyos jó leányaim gazdagon ellátnak engem süteménnyel, pogácsával, beszámolok arról, hogy miképpen élvezem azokat: összebarátkoztam egy szegény, de igen derék kispapával, és sánta nővérel Borbálával, aki kitűnően főz, s ad naponként egy liter tiszta pompás friss tejet. az a rendszer amit bevezettünk, a következő már circa két hó óta: Az ebéd gazdag levesből áll, amiben akad néha csirke is, s ezért fizetek 5 frtot. De

(Az 1. oldal vége.)

csak akkor szoktam náluk ebédelni, ha Imre gazda is otthon ebédezik, mert az 5 frtért nekem külön nem lehet főzni, de ha hárman eszünk ugyanazt, úgy ők is jól járnak, mert bizony én most már nem vagyok nagy evő. De sohase lehet tudni előtte való napon, hogy másnap a gazda otthon ebédezik-e vagy nem? Így tehát az a rendszer áll fenn, hogy naponként 12 órakor átmegyek ide a szomszédba hozzájuk s ha van ebéd, akkor megebédezem s ilyen esetben este ½ 6. kor visszamegyek hozzájuk, s megiszom a liter pompás tejet süteménnyel vagy pogácsával, amit kedves lányaim és Puck küldenek, ha pedig az a válasz hogy ma nincs ebéd, akkor a tejet

(A 2. oldal vége.)

ebédre iszom meg, ugyancsak süteménnyel vagy pogácsával s este itthon hideget vacsorázom. Kedden és szombaton Ferenczi⁵⁶ Loránt barátomnál ebédezem batyu alapon, s ilyenkor tejet iszom vacsorára, természetesen süteménnyel vagy pogácsával. Tejivás tehát süteménnyel vagy pogácsával minden nap van, s csak az változik, hogy ebédre vagy vacsorára iszom-e a tejet? Beszámoltam, drága Adélkám süteményeidről s ebből láthatod hogy nagyon örülök ha sütemény féle jön mert ezt mindennap eszem a tejhez vagy délben vagy este!!!

Külömben ma igen fontos napom van mert elkészült a drágán vett fám, s meg-

(A 3. oldal vége.)

szűnik az, hogy hideg szobában téli kabátban ülök az asztalomnál ahogy eddig volt. Főleg irni nem kellemes, hideg szobában, fázik az újjam. Puckom hozott 1½ liter petroleumot, itt tudtam venni tegnap 2½ literrel, de meleg szobám is lesz már holnap és világításom is van, enni valóm bőséges, Mein Liebchen was willst du noch mehr?⁵⁷

Nagyon köszönöm a kedves küldeményt, s mindnyájatokat ölel csókol szerető K. ád

(A 4. oldal vége.)

(Kötelek, 1951? Kétrét hajtott postai levélpapír, boríték nélkül.)

6.

Szerencsére késve érkezett lányához az a [feltehetően elkallódott] lap, amelyen nem kér több enivalót, így most a mákos beigli után jól esik a szivar. Erzsí diós beiglit küldött.

nov. 22.

Édes kis Adélkám! Legutóbbi kártyámon azt irtam Neked, hogy ne küldjél enni valót! Olyan szerencsém csak nekem lehet, hogy óvó intelmem elkésve érkezett Hozzád, mert ha idejében érkezik, úgy most ebben a percben nem fejezhettem volna be a pompás mákos „peigli” élvezését, ami után most olyan jól esik a szivar,

⁵⁶ Máskor y-nal írja. Ferenczyről lásd a 37. jegyzetet.

⁵⁷ Mein Liebchen, was willst du mehr? Heine 64. dalának refrénje (nyomtatásban 1825.) Vö. Tóth Béla: Szájrul szájra. Bp., 1901., 374. o.

mert a szivar élvezése egyenes arányban van az előtte elkövetett kosztolás tartalmi minőségével. (Ugye szép mondat, Pötyi megirigyl, aki biztosan jó stylist) Erzszi küldött diós peiglit Te mákosat ezek kiegészítik egymást, mert a mákos

(Az 1. oldal vége.)

is kitűnő, nem mint drága édes mamuczim idejében, amikor a mákos peigli kötelező evése sulyos tehetetlenként nehezedett a diósra. Megint csak nekem lehet ilyen szerencsém, hogy édes anyámnak a mákos peiglivel kapcsolatos vétségét circa 70 év múlva jóvá teszi az unokája. Hálás köszönet, ölelés csók mindenkinek. K.

(A 2. oldal vége.)

(*Rózsaszín postai levelezőlap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél urnő Sopron, Vörösmarty u. 10. Bélyegző: KÖTELEK 951 NOV 23.*)

7.

Adél süteményei két hét után is kitűnőek. Előbb Erzszi, illetve Éva küldeményét fogyasztotta el. Esett az eső, csak evéshez kelt fel, az ágyban tanult és olvasott. A felkelésről eszébe jut Vénusz, amint kilép a habokból... Borbála, aki hetente kétszer főz neki ebédet, nem ismeri a szalámit. Kisapa ízesítőül kért a reszelt krumplihoz a csomagból kapott és a kisgazdáéknál tárolt szalámiból. Borbála egész halom szeletet vágott, mondván, annyira nem szegények, hogy a megkezdett kolbászt eltennék máskorra. A házban, ahol lakik [Lovász-ház?], Erzsók néne hozza be neki a tejet, de „elsőbb” a disznót eteti meg.

Kedd este.

Drága jó Adélkám!

Nagyon köszönöm a nagyon jóképű sok süteményt, de képzeld csak, 2 hét előtti süteményedből még mindig van, s még két napig azt eszem a tejhez, s csak azután kerül a sor a mostani küldeményre. Ugyanis a Te előbbi süteményed után közvetlenül jött sütemény Erzsitől⁵⁸, pogácsa Évikétől⁵⁹, mind a kettő nagy mennyiségben, s miután ugy láttam, hogy ezek hamarabb megszáradnak, a Tied pedig — amiről biztosítottál — eláll, így előbb azokat ettem meg.

(A szélen keresztbe:) a te süteményeid két hét múlva is kitűnőknek bizonyultak.

Itt folyton esik, Kötelek sárban úszik, s így ma egész nap nem is öltöztem fel, hanem az ágyban fekvé tanultam és olvastam

(Az 1. oldal vége.)

s csak a három evéshez keltem ki az ágyból mint Vénus a habokból, de több ruha volt rajtam mint ő rajta. Szörnyű lenne elképzelni megfordítva, Venus shlafrokban⁶⁰ stb. én pedig amugy Vénuszosan brrr! de a művészet hódolónak is brrr lenne ilyen bebugyolált Venusz!

Egy remek dolgot muszáj elmesélnem Borbáláról!⁶¹ Emlékszel rá, aki folyton kotkodácsol, s aki hetenként háromszor kosztot ad: Puck is Erzszi is küldtek kisebb formatumu téli szalámi rudakat, s miután „ablakomban” nem hogy „három rózsa”

⁵⁸ Dr. Khoór Ödönné Sopron.

⁵⁹ Emődy Józsefné, Balatonakarattya. Nincs meg a tervszerűség, az összhang a három csomagküldő között, nem beszélve Puckról.

⁶⁰ Helyesen: Schlafrock. A c kihagyása nyilván az angol nyelv hatásának tulajdonítható. A házikabátot mi is mindig így, németesen neveztük.

⁶¹ Bozsó Imre sánta húga, aki különben jól főz. A kotkodácsolásról azonban előbb nincs szó.

nincs, de arra sincs elég hely hogy ott szalámik lógnak, — kettőt elvittem lógni Borbálához mert tágas hús kamrája van, s a dolog még nyáron

(A 2. oldal vége.)

történt. A szalámikra nem került a sor, mind mostanáig, mert mindig sok mindenem volt olyan amit előbb meg kellett enni. Nagyon jó resztelt krumplikat csinál második tál ételnek, s miután emlékeztem hogy közös otthonunkban is, mamuczinál és Pucknál is a rakott krumpliban tojásen kívül szalámi is szokott lenni, s miután akartam, hogy fogyjon valami a szalámiból is, csak úgy odavetve mondtam Borbálának, hogy ha legközelebb megint résztelt⁶² krumplit csinál, abba beleteszünk apróra vágott szalámit, ami majd izesíteni [fogja] a résztelt krumplit. — Pár nap előtt behozott egy kis edényben résztelt krumplit, s egy nagy tányért pupozva megtöltve apróra vágott szalámit. Az Istenért mit csinált?! Hisz az a szalámi nekem 10 ebédre való. Ő fölényes

(A 3. oldal vége.)

kotkodácsolással válaszolta, hogyha szegények is, azért annyira sohase mentek a spórolásban, hogy ha egy kolbászt megkezdének, annak egy részét eltegyék máskorra, vagyis fogalma se volt arról hogy mi a szalámi? Egy kanálra valót tettem a forró krumpliban, a többit elpakkoltam, s abból kénytelen kellett 5 ebédet ettem itthon egymásután öt napon át vajjal, hogy a szalámi el ne száradjon. Borbála méltatlankodott, hogy ilyen nagy módhoz szokott úr így „spórol” egy szál kolbásszal!?? – – –

Itteni házi asszonyunk, a derék Erzsók néne mindig maga hozza be a ½ liter tejét a szobámba este és reggel. Tegnap este szó szerint így köszöntött be: „Ma elkéstem de „elsőbb” a malacznak adtam enni!”

Ezer öleléssel, csókkal és sok üdvözlettel K

(A 4. oldal vége.)

(Kötelek, 1951? Irkából kitépett, kétrét hajtott lap, boríték nélkül.)

8.

Kis zavar a küldemények körül. Puck tíz naponként szokott küldeni kenyeret a szalonnához. Most megkésett. Kisapa Adéléknak kellemes karácsonyt kíván. Neki 1943-ban volt a legutóbbi igazi karácsonya. Kibombázás és bújkálás következett. Bölcsen tette felesége, Mária, hogy kiment gyerekeivel együtt Svájcba. Kristóf (Tutti) sikere, Sándor Ausztráliában. A világ vezetői harmadik világháborút fognak előidézni. Kisapa maga hordja be a tüzelőt, pucolja a cipőjét stb. Még mindig jobb a helyzete, mint Cziráky grófnőnek, aki valóban nyomorog.

decz. 22.

Édes kis Adélkám!

Nagy szókincsre lenne szükség ahhoz, hogy ki lehessen fejezni azt amit én kedves leányaim irányában érzek velem szemben tanusított jóságukért. Puck minden tíz napban szokott nekem egy jókora kenyeret küldeni, de pár nap előtt ez valami okból késett, s úgy láttam, hogy reggelre a szalonnához már kölcsön kell kérnem a háziaktól a kenyeret, amikor későn este bekopogtatott valaki az ajtón s tudtam hogy ez csomag érkezést jelent. Csakugyan úgy is volt, s a reggeli szalonnát perverz módon pogácsával ettem.

⁶² Resztelt = pirított. A tévesztés onnan ered, hogy a rakott krumpli felső rétege a sütőben megpirult. Mi is szerettük egytál ételként a rakott krumplit. Benne a lehetőségekhez mérten kolbász- és keménytojásrétegek váltakoztak a szeletekre vágott krumpli rétegeivel.

(Bal oldalt függőlegesen:) A sütemények is nagyon jók.

Fogadd kedves Adélkám jószágodért őszinte hálás köszönetemet, s egyuttal a közelgő karácsony alkalmából minden szépet és jót kívánok, —

(Az 1. oldal vége.)

mindazt a kellemességet és örömet, ami manapság egyáltalában elérhető kedves családi körben. Nekem az évi utolsó karácsonyom 1943. ban volt, 1944. ben már Puck bujtatott a nyilasok elöl, s az után már össze lötték a szép házunkat, s nem volt otthonom. Áldott jó Puck ugyan mindent megtesz, hogy életemet türethetővé tegye, de hát persze megelégedett családi kört ő se tudhatott teremteni. Holnap feljön néhány napra, pedig csak ugy van pénze a drága utazásra is, hogy mindenét, amit csak lehet eladogatja, csak hogy nekem valami viszonylagos kellemességet szerezhesen.

Szegény mamuczi milyen keservesen sirna, ha látná hogy az „én Emil fiam”, akinek különböző sikereire ő mindig olyan rettenetesen büszke volt,

(A 2. oldal vége.)

hogyan hordja be a fát az udvar másik végéről hogyan hord be vizet a kutról, hogyan tisztogatja a cipőit, amik ugyan fényességben erősen szükölködnek, s magam se gondoltam volna hogy 56 évi erős munka után⁶³ ide jutok, ahová jutottam. Dehát bolond az emberiség, a nemzetek vezetőinek ambíciói egészen valószínűleg egy harmadik világháborút fognak előidézni, s ezekben a világégésekben az egyes embernek sorsa igazán nem érdekes a világ nagy eseményei mellett. Nekem még valóban nincs nagy okom a panasza, mikor pl. hogy mást nem említsek, boldogult Esterházy hercegné nővére, Cziráky Mária grófnő valóságos nyomorban él a gyermekeivel félre eső tanyán primitív földes szobában, lehetetlen viszonyok között⁶⁴. Milyen bölcs

(A 3. oldal vége.)

volt Mária⁶⁵ hogy már négy évvel ezelőtt kiment Tuttival⁶⁶, s ezzel lehetővé tette Sándi meglépését is, akinek nagyon jó vegyész állása van Sidneyben, s ugy hallom hogy már ingatlant vásárol megspórolt pénzéből. Tutti fényes sikerét talán tudjátok? Bazelen egy nemzetközi nagyon nehéz érettségin 82 pályázó közül 40 megbukott, s ő a győztesek között rangsorban második lett, ami óriási dolog idegen nyelven idegen országbeli fiu számára. Igy amit a sors egyik kezével elvesz, azért ad vigasztalást a másikkal. Mária is egy hősnő, akárcsak Éva; négy éven át saját magát és Tuttiit cikkeivel és előadásaival⁶⁷ szerzett pénzzel tartotta fenn. És sohase

⁶³ Az erős munkát tehát 1895-től számítja (talán a párizsi jogászkodástól). Diplomáját 1894-ben szerezte.

⁶⁴ Esterházy Miklós herceg (1869—1920) felesége gróf Cziráky Margit (1874—1910). Gyermeük az a Pál herceg (1901—1989), akinek jogtanácsosa volt Nagy Emil és szolgálatában állt Hárs György. Cziráky Margit nővére, Mária (1881), 1953. augusztus 20-án bekövetkezett halálának helyeként Szolnok van jelölve. Férje: galánthai gróf Eszterházy Pál (1878—1942), gyermekei: József (1911), András (1913), Lajos (1919), Margit (1923). Az adatokat lásd Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. Budapest, 1998. A német származású Gudenus nem, én különbséget teszek a vezetéknev írásmódjában. Az udvarhoz közel álló hercegi család s-sel írta a nevét, mert úgyis sz-nek ejtették a német nyelvűek. A pápai grófok viszont magyar módra sz-szel.

⁶⁵ Dr. Göllner Mária Bázelen telepedett le és a teozófia nevű filozófiai irányzattal foglalkozott. (1894—1982) Vakon halt meg.

⁶⁶ Tutti = Kristóf. Korán, már 1973-ban meghalt.

⁶⁷ Teozófiai tárgyban. Az 1875-ben New-Yorkban alakult Teozófiai Társaság célja — Isten közvetlen és személyes megismerését kínálva, misztikus vallásfilozófiai tanán keresztül — az emberiség testvéri egységbe olvasztása.

képzelttem hogy Sándi⁶⁸ nekem adjon teát, kávét stb. Drága Adélkám mégegyszer ezer köszönet jószágodért,

(Bal oldalt függőlegesen:) s nagy érzés az nekem hogy komisz sorsomban ennyire szeretnek a gyermekeim. Nem is panaszkodom!!! Az egész családot öleli, csókolja K.

(A 4. oldal vége.)

(A4-es kürtös postai levélpapír.)

(Feladó nincs, a címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél urnő Sopron Vörösmarty u. 10. Tulipános 60 f-es bélyeg. Bélyegző: KÖTELEK 951 dec 26. A hátoldalon: SOPRON 51 XII 28 — 4.)

9.

Örül, hogy Gyuri elégedett. Őt már háromszor elparentálták. Lehet, hogy most is ez lesz, mert egy hete, feltételezett láz ellen bevett Kalmopyrin hatására, összesett és másnap reggelig mozdulni sem tudott. Táviratesztak Pucknak, aki lóhalálában jött, de Kisapa addigra már fenn volt, s lemarházta Puckot és azt, aki félreérthető szöveget küldött róla neki. Puckot szerencsésen autón vitték vissza Budapestre. — Kisapa Ödöntől [Erzsi orvos-férfjétől] kérdi, mi lehetett a baja?

május 7.

Kedves jó Adélkám!

Köszönettel megkaptam a süteményt, már ki is próbáltam s kitűnő a reggeli tej mellé. Végtelenül örülök, hogy Gyuri elégedett; annyi rossz hirt hall az ember mostanában, hogy nagyon jó esik kellemeset hallani olyanokról akiket az ember szeret.

A Rádió már három szor elparentált, amikor kutya bajom se volt. A napokban valóban beteg voltam s nincs kizárva, hogy megint holtta nyilvánítanak, s így inkább magam irom meg esetemet:

Csütörtökön reggel azt éreztem felébredés után, hogy lázam van, de hőmérőm nem

(Az 1. oldal vége.)

volt. Influenza uralkodik a faluban, s abban a hitben voltam, hogy én is megkaptam. Most egy éve⁶⁹ hoztam magammal calmopirint, amit egyszer se használtam, most itt a jó alkalom elnyomni a lázat, s bevettem egyszerre kettőt, azt gondolván hogy ez csak használ, s dél felé el akartam menni megenni egy jó ebédet. Iszonyu kanikulai forróság volt, de azt hittem hogy ez a jó meleg idő egyesülve a két calmopirinnel mindent elintéz

(A bal szélen, függőlegesen:) s hamarosan megszűnik a lázam. Most már tudom az itteni derék doctortól hogy mindez az elgondolás csöstül marhaság volt. Alig haladtam át néhány utcán⁷⁰, azt éreztem hogy szédülök. Neki döltem egy kerítésnek, de nem a szédülés

(A 2. oldal vége.)

hagyott el, hanem valami megfoghatatlan módon, amiről sohase volt fogalmam, a térdeim hagytak cserben, vagyis leroskadtam a járdára. Ez se lett volna nagy baj önmagában véve, de ott volt a baj hogy egyszerűen képtelen voltam felkelni.

⁶⁸ Sándi = Sándor.

⁶⁹ Most egy éve, tehát saját szavai szerint is 1951 májusában telepítették Kőtelekre.

⁷⁰ Ezek szerint Ferenczy Lóránthoz igyekezett, nem pedig a szomszédba, Bozsóékhoz.

Összesereglett kedves ismerőseim állítottak talpra és hazavezettek. De itt kezdődött az igazi baj, amilyen valamiről eddig sejtelmem se volt, s ez abban állott, hogy egyáltalán nem tudtam mozdulni. Még most is, majdnem egy héttel az eset után minden izmom fáj attól a megerőltetéstől, hogy vagy százszor erőlködtem egy dél-után s a rá következő éjjel nagy részében hogy legalább valami módon fel tudjak ülni folyó ügy elinté-

(A 3. oldal vége.)

zése végett, de képtelen voltam akár csak egy centiméternyire is felülni. Ezt nevezik népiesen gutaütésnek, ez volt kellemetlen diagnózisom. A késő délutáni órában megérkezett a doctor, s meggyőződvn, hogy vérnyomásom a legideálisabb, a guta feltevással kinevetett. Hozatott a patikából ultraszeptint, s reggel felé egyszerre csak azt éreztem, hogy már nemcsak felülni tudtam, de ki tudtam szállni az ágyból is.

De most jött a dolog még súlyosabb része: egyszerre csak megjelent az ajtóban Puck, s sugárzó arccal állapította meg, hogy még élek. Dühbe gurultam, szegény jó Puckot komiszul fogadtam s nem tudtam hogy hogyan az isten nyilá-

(A 4. oldal vége.)

ban került ő ide már az eset utáni péntek reggel. Taxin kellett jönnie Szolnokról, s dühös voltam nemcsak ilyen pénz pocskolás miatt de azért is hogy szegény Puckot így összeizgatták, még mielőtt bárki hallotta volna a doctor révén, hogy nincs semmi komoly baj!

Ki lehetett az a marha, aki neki már tegnap délután sürgönyözött? Hamarosan kiderült a következő tényállás: Hetenként háromszor egy derék zsellér embernél⁷¹ kapok jó gazdag levest. Puck náluk volt éjjeli szálláson karácsonykor és husvétkor öt-öt napon át, s az én Imre barátommal és Borbála hugával nagyon össze komásodtak, s Puck illő mennyiségű cigarettával megvesztegetvén, megígértette vele be-

(Az 5. oldal vége.)

csületszavára, hogyha nekem bármikor bármi bajom van, ezt azonnal megsürgönyözi. Imre barátom látván, hogy még csak meg se tudok mocczanni az ágyban, úgy érezte, hogy neki kötelessége sürgönyözni Pucknak, s még mielőtt a doctor megnyugtathatta volna hogy nincs semmi ok aggodalomra, elküldte a következő dringend⁷² sürgönyt: Emil bácsi nagyon beteg. Persze paraszt eszével nem tudta, hogy ilyen dringend sürgöny uri nyelven azt jelenti hogy az illető haldoklik és siessenek ha még életben akarják találni. Megtudván hogy Puck ilyen szövegű sürgönyt kapott, rettenetesen bocsánatot kértem tőle, hogy olyan komiszul fogad-

(A 6. oldal vége.)

tam. De nem bánta ő, hogy goromba voltam, ezt különben is megszokta tőlem s boldogan csak annyi volt neki fontos hogy élek. Persze hozott hőmérőt, s átvette az uralkodást a beteg szobában, s kijelentette hogy először is meg kell mérni a lázamat. Hiába tiltakoztam, mondván hogy nincs lázam, meg kell mérni a lázat, punctum. Puck izgatottan leste a hőmérő szárát, s hitetlenül csóválta a fejét mikor a szörnyű eredmény kiderült: 36.6.

Szegény jó Puckom csütörtökön este kapta meg a sürgönyt, reggel 6 kor már künn volt a gyárban (persze egész éjjel nem tudott aludni az izgalomtól) s a sürgönyt felmutatva kapott 3 napi szabadságot, s Kőbányán ahol dolgozik, vonatra ült s így érkezett meg 36.6 os lázas

(A 7. oldal vége.)

⁷¹ Bozsó Imre. 1951. november 10-én ír először arról, hogy ott kap ebédet hetente háromszor.

⁷² Dringend = sürgős

„halálos” ágyamhoz. De visszamenetele jól sikerült. Ugyanis egy régebbi megállapodás alapján egy argentin ur Istvánt és Sándi feleségét a kis unokával lehozta nagy autóján engem meglátogatni, s ezek vissza vitték Puckot, s csak azért könyörgött hogy tulságosan ne marhássam le bizalmas sürgönyző emberét. Kérdezd meg Ödönt⁷³, hogy hogyan hívnak ilyen esetet amit én magamról leírtam? Én magán nyelven tudom hogy amit csináltam marhaság volt, de van-e annak orvosi neve hogy fél nap és fél éjjel még csak fel se tudtam ülni az ágyban, s másnap reggel 36.6 volt a hőmérés eredménye?

Millió csókkal ölel K.

(A bal szélen függőlegesen:) Persze add át a családoknak „nagyon beteg” Kisapa meleg üdvözlését.

(A 8. oldal vége.)

(Kőtelek, 1952? Kitépelt A4-es irkalapok, kétrét hajtva, az írás a vonalakra merőleges. Boríték nélkül.)

10.

A helybeli gyógyszerész felvilágosította, hogy gyógyszermérgezés áldozata volt. Elfogadja, mert különben élni sem volna érdemes, ha két Kalmopyrintől és a melegtől már összeesne. Lényegében harminc év óta nem vett be gyógyszert. Adja Adél tovább a levelet, mert nem akarja háromszor leírni ugyanazt.

május 10.

Kedves Adélkám!

Az én multkori esetem előttem érthetetlen rejtélye megoldódott. Van itt egy igen intelligens, tiszta látású derék gyógyszerész. Mikor ma elmondtam neki mindazt ami történt, rögtön azt felelte: „acelin mérgezés.” Hát ez mi? kérdeztem én. Erre a következőket mondta: „A calmopyrinnek az a sajátossága, hogy bizonyos idő elmúltával, ha már régi, állagában átalakul, s méreggá válik, annyira hogyha sokáig van náluk raktáron, beküldik a központba hogy küldjenek ujat. Azt méltóztatik mondani,

(Az 1. oldal vége.)

hogy reggel 1/27 kor ivott egy fél liter tejet, s evett hozzá kevés könnyű süteményt, s 11 óra tájban nyelte le egyszerre a két calmopyrint, nem is vízben feloldva, hanem csak úgy két darabban. Ez voltaképen azt teszi hogy üres gyomorral vette be egyszerre a két pillulát, ami, mint mondani méltóztatik, már több mint két év óta volt birtokában. Ez maga súlyos dolog. De azt méltóztatik mondani, hogy circa 30 év óta nem vett be orvosságot darmolon kívül, ennek folytán fizikuma erősen reagált a méregre. Azt az állapotot, hogy az utcán összeesés után 12 órán át még csak felülni se tudott az ágyban, viszont éjfél után már gyertyát

(A 2. oldal vége.)

gyújtott, evett, sőt egy szivart is elszivott, csak méreg idézhette elő, mert akkorra a méreg hatása elmúlt, sőt mikor másnap délelőtt megmérték, a hőmérő 36.7 fokot mutatott, ami lehetetlen lenne ha az utcán össze esése valami influenzás láztól és a kánikulától lett volna.” – – –

Szóról-szóra elfogadom a gyógyszerész érvelését, s ez egyuttal nagyon meg is nyugtat, mert ha oda jutottam volna, hogy kis láztól és nagy hőségtől összeeshetem az utcán, akkor egye meg a fene, már élni se érdemes, s nem is

⁷³ Dr. Khoór Ödön a soproni Erzsébet Kórház nőgyógyász főorvosa, „Erzsim” férje.

akarnék élni mint olyan totyakos vén ember, aki egy kevés láztól és hőségtől összeesik az utcán, s azután 12 órán át nem tud mozdulni az ágyban. Hogy üres gyomorral

(A 3. oldal vége.)

egyszerre bevettem, nemis feloldva vízben, a két rossz calmopyrint influenza megelőzése végett, s úgy mentem ki a forróságba, az onnan eredt hogy gyógyszerek irányában járatlan barom vagyok, s azt se tudtam eddig hogy mi fán terem a mérgezés, s még kevésbé gondoltam, hogy gyógyszertől mérgezést lehet kapni. Az eset óta állandóan jól érzem magamat, s nem is lett influenzám.

Ezuttal csak ennyit akartam közölni, s mutasd még, kérlek, leveletem Erzsinek és Ödönnek is, s küld el hamar Évikének, hogy ne kelljen ugyanazt háromszor leírni.

Sok csókkal, öleléssel, szeretettel K.

(A 4. oldal vége.)

(A4-es irkalap kitépve, kétrét hajtva, az írás a vonalakra merőleges. Boríték nincs.)

11.

„Három törvényes és egy törvényen kívüli lánya” élelmiszer-csomagjainak tartalmáról és érkezésük rendjéről. Hogyan és mit fogyaszt. Jobban ízlik, mint Bozsóék paraszt-levesei. Úri ebédet Ferenczynél eszik. Elment a postára a csomagért. Az éppen jókor jött. Megismerkedett egy gátőrcsaláddal. Ide-oda 7220 lépésnyire laknak. Uzsonnatejért megy oda. Hozzá kell szoknia a járáshoz a hideg szobában ágyban tanulás három hónapja után. Tisza István is únta a járást, ha nem volt célja.

Május 22.

Drága jó Adélkám,

olyan angyalian jó süteményeket küldtél amilyen angyalian jó Te Magad vagy. Az én három jóságos és aranyos leányom közigazgatása nagyszerű harmonióban úgy működik össze, hogy milyen küldemény és mi legyen és éppen a tempo érkezék, amikor szükség van rá⁷⁴.

Kedden megettem reggelire a ½ tej mellé az Erzsik által küldött cukros kiflik utolsó darabjait s láttam hogy másnapra azaz tegnapi már nem lesz reggelire sütemény, maga az üres tej pedig mégse elég reggeli, azelőtt nagy reggelik-

(Az 1. oldal vége.)

hez szokott gyomrocskámnak, s ime ahogy e fölött elmélkedtem még az ágyban fekve reggeli után, ime egyszerre befut egy szállító levél „feladó Hárs Györgyné”, s még a délelőtt folyamán el is mentem érte a postára, s tegnap reggel már volt pompás süteményem a tejhez

(A szélén függőlegesen:) fennakadás nélkül

Persze ebbe a harmonióba azután minduntalan bele zúg a nagy dobbal Puck. Pl. még húsvétkor⁷⁵ hozott egy elég hosszú szalámit. Erzsiktől is kaptam kétszer szalámit, s Puck szalámijához még hozzá se nyulhattam s Erzsik második szalámija is érintetlen, s ma bele vág ebbe a viruló szalámi helyzetbe Puck egy ujabb szalámi ruddal, s hat darab pompás vágott hussal, amik persze már a

⁷⁴ Végre megvan az együttműködés Kisapa három lánya között. Puck azonban kilóg a sorból.

⁷⁵ Húsvét 1952-ben: április 13—14., — 1951-ben március 25—26., 1953-ban április 5—6.

szalámikkal együtt ebédre és vacsorára szolgálnak táplálékul akkor, amikor nincs meleg leves

(A 2. oldal vége.)

Ma ennek hatalmas concurrenciát csinált Évikém, ami Puck csomagjával együtt érkezett, benne egy pompás darab sonkás zsirral, ami lefőzi még a jó vágott húst is. Tehát el vagyok halmozva nem csak reggeli, de vacsoraival is, amik jobbak mint Bozsóék durva paraszt-levesei. Csak kedden és szombaton eszem uri meleg ebédet, amit Ferenczi Loránt barátom házvezetőnője főz picknic alapon⁷⁶, aki Puck-al vetekedik a főzési mesterségben. S Puck küldött ma három drb vaját is a vágott hushoz; szinte gond hogy miképpen osszam be a sok kosztot, úgy hogy ne is pazaroljak, de rám se bűdösödjének. Így gondoskodnak rólam legendás bőséggel három törvényes és egy törvényen kívüli leányom.

(A szélén függőlegesen:) Erre azt mondja Gyuri, hogy „mit tudom én, hogy leánya-e?”⁷⁷

Most mindezekhez járul egy új intézmény húsvét⁷⁸ óta: uzsonnai 1/2 liter tej.

(A 3. oldal vége.)

De ennél a jó tej csak eszköz a célhoz, a cél a járás. Ugyanis a három hónapos hideg szobában ágyban tanulások révén úgy elszoktam a járástól — a feneketlen sárban kimenni se tudtam — hogy hozzá kell magamat szoktatnom a járáshoz, ha nem akarok fiatal koromban legyengülni. De csak úgy cél nélkül nem szeretek járkálni, s ebben osztozom Tisza Istvánnal⁷⁹, aki beszélgetés közben elmondta, hogy ha van valami cél, akkor akármennyit képes gyalogolni, de cél nélkül unja a járást. Van nem messze innen egy gátör ház igen kedves gátör családdal, ott kapok remek tejet délután. A távolság ide — oda 7220 lépés, (pontosan megszámlolva), s ez a járás nagyon jót tesz az egészségemnek, amit bután megzavart a multkori mérgezési kalamitás. Drága Adélkám hálás köszönet a jó reggeliért. Ölelések csók

(A 4. oldal vége.)

(A3-as vonalas írólap, késsel félbe vágva és kétrét hajtva, boríték nélkül.)

12.

Röviddel lányai látogatása után értesítést kapott, hogy át kell adnia a szobáját Gyengő László és családja részére. Neki pedig Egyed Pál és Ella házába, Ferenczihez kell költöznie „együtt lakásra”. Az első megdöbbenés után rájött ennek előnyeire. Ezeket pontokba foglalja. Napfény, villany, meleg, s angol beszélgetés a lényeg. Már előbb felajánlkozott volna szobatársnak, de így jobb. Bizonyos jóindulat ez vele szemben. Nem kell utca és házszám, csak Kőtelek, ha írnak neki. — Közelebb kerül a Tiszához.

Május 29.

Drága jó Adélkám!

⁷⁶ A „picknic” (piknik) olyan társas összejövetel, ahová az összegyűltek hozzák az étkezéshez szükséges nyersanyagokat.

⁷⁷ Ismerősök rebesgették, hogy Puck Kisapa lánya lenne. Ezt azonban a szorosán vett család cáfolta (Khoór Miklós közlése.)

⁷⁸ 1952-ben húsvét vasárnapja április 13-án volt.

⁷⁹ Gróf Tisza István 1903—1905 és 1913—1917 között miniszterelnök.

Nagyon hiányoztatok nekem, kedden⁸⁰ egész nap, nélkülöztem a Ti kedves mosolygó beszélgetéseket⁸¹, s mikor délután kimentem a gátőr-házhoz, nagyon bánatos voltam, még lelkemben érezve a Veletek való sétálás kedvességét.

Estére azután a tiszta kék égből lecsapott a villám: kézhez vettem egy hivatalos értesítést, mely szerint az én szobámat kiutalták Gyengő László volt vezérkari őrnagynak és családjának, nekem pedig Egyed Pál házában utaltak ki szobát Ferenczy Loránt kedves barátommal való együtt lakásra. Előző napon még
(Az 1. oldal vége.)

dicsértétek tágas szép szobámat, s éppen hogy haza érkeztetek, máris megkapom az értesítést, hogy azt el kell hagynom.

Első percben meghökkenem, de ma miután Ferenczy szobáját már átrendezték, végtelenül örülök a változásnak a következő okokból, amelyek bőség[es]en ellensúlyozzák azt a körülményt, hogy természetesen szüksős férő helyem lesz, sőt ezek olyan körülmények amik a mérleg nyelvét minden tekintetben a változás javára fordítják:

1. A szoba délkeleti fekvésű pompás napos szoba. Mint régi napimádónak rettenetes volt az, hogy tisztára északi fekvésű szobámba⁸² a legparányibb napsugár se hatolt be soha.

2. Loránt barátom egy finom lelkű, kedves, intelligens és

(A 2. oldal vége.)

kitűnő modoru ember, akivel egészen biztosan nem leszünk egymás terhére, sőt az együtt lét kellemes lesz. Már megmutatta finom tapintatát azzal is, ahogyan a szobát elrendezte. Középre tett egy hosszú alacsony fiókos szekrényt, ami a nagy szobát szinte ketté választja. A szekrény tetején van bő hely az én könyveimnek is az én oldalamon, viszont az ő oldalán elférnek az ő könyvei. Az is kedves, hogy nagy gyakorlatot szerzek az angolul beszélgetésben. Ugy beszélgetek vele, ahogy Puck édes apjával beszélgettem. Mindketten mindent megértenek angolul, azaz Markó bácsi sajnos csak értett, de nem beszélt angolul, nekem pedig ma különösen éppen az kell, hogy azt a rengeteg tudást, amit magamba szedtem folyékonyan alkalmazhatom mert ujat nekem már nem kell tanulnom, de nem jó hogy csak némán kérődzsem tudásomat.

(A 3. oldal vége.)

3. Be van vezetve a villany, ami főleg majd a téli estéken remek lesz, mert nekem szilárd meggyőződésem hogy a telet még itt töltöm.

4. Nem kell többé hallgatnom a vékony ajtón át azt az örökös példátlanul durva veszekedést, aminek itt akarva – nem akarva örökösen kényszerű fültanuja voltam.

5. Loránt lakásához, vagy most már az én lakásomhoz, pár lépésnyire van jó artézi kut⁸³, amelylyel mosdózni is fogok s így nem használom többé azt a rettenetes kutvizet mosdásra stb. Külömben hisz Te velem együtt voltatok a kutnál, úgy emlékszem.

6. Végül eljutottam a legfontosabbhoz, a szobában bubos kemence van, amit Ella ura kezel. Ez szalmával s mindenféle vacakkal fűthető s megszűnt az a kinos problémám hogy mi lesz velem eddigi szobámban a télen??? Szó ami szó a változás nagy örömmel

(A szélen függőlegesen:) tölt el. Ugy csendben én már régóta foglalkoztam

⁸⁰ Május 29. csütörtöki napra esett, kedd tehát 27-e.

⁸¹ Adélka és Erzsi (Évi?) látogatása. Éva néni külön is volt Kőteleken (lásd Évus visszaemlékezését).

⁸² Így értendő, hogy a Lovász (?)-házbeli szobájának nem volt ablaka.

⁸³ Földrajzi meghatározás: pár lépésnyire új lakhelyétől van egy artézi kút.

(A 4. oldal vége.)

ilyesmivel, de bajos dolog volt felajánlkozni valakinek, aki egyedül lakik ilyen kitűnő kedves szobában, ilyen felajánkozás nekem kinos lett volna, de most ime hatósági kiutalás folytán a fél szoba jogos birlalója lettem alázkodó kérés nélkül. Ez így nagyszerű!!!!!!

A dolog meséje az, hogy Gyengőnek van egy pompás helyisége egy tanyán, de ezt most igénybe vették az egész tanyával együtt a T. Sz. Cs. (colchos) számára s Gyengőnek ki kell menni a lakásból. S miután másnak senkinek sincs ilyen nagy szobája mint nekem egy család részére, az én szobámat adják a Gyengő családnak amiért nagyon sajnálom őket főleg a lehetetlen befűtési helyzet miatt, s abban bizo-

(Az 5. oldal vége.)

nyos jóindulat jelentkezett velem szemben, hogy nem idegen mellé utaltak be, hanem jó barátomhoz, s nem is rossz, hanem pompás szobába.

Édes Adélkám ezt a levelemet küld el Évikének is, hogy ne kelljen mindezt mégegyszer leírnom, s természetesen mutasd meg a levelet jó Erzsinek is. Köszönöm aranyos látogatástokat⁸⁴, amivel igazán nagy örömet szereztetek nekem. Ki akartam fizetni Bozsoékat de azt válaszolták hogy kedves lányaim mindent rendeztek. Szegény jó lányaim sok pénzt kiadtatok miattam!

Végtelen nagy szeretettel ölel csókol benneteket K

(nem kell utcat írni s házat, elég ha annyit irtok: Kőtelek.)

(A szélén függőlegesen:) A Tiszában fürdéshez is sokkal közelebb kerülök ami szintén fontos.

(A 6. oldal vége.)

(A3-as vonalas írólap félbevágva késsel, s kétrét hajtva az 1–4. oldal számára, a maradék A3-as — szakítással megfelezt — darabjára került az 5. és 6. oldal. Boríték nélkül.)

13.

Puck („Pakli”) reggeltől estig gyárban dolgozik, nincs ideje süteményt sütni. Nem jó, ha a csomag tartalmaként sonkát írnak. Nagyon jó a barátjával való közös lakás. Már hatszor fürdött a Tiszában, ez feledteti a kellemetlenségeket. Eszébe jut Adélnak mint kislánynak a kalandja a fáról pottyant körték mértéktelen fogyasztásával.

Junius 18.

Édes kis Adélkám!

Nagyon köszönöm az igazán kitűnő süteményeket. Éppen a legjobbkor jöttek mert az én drága jó három leányom által mindig dusan táplált sütemény készletem pár nap előtt végleg kifogyott, aminek egyrészt az az oka, hogy már hosszabb idő óta reggeli szalonna helyett a ½ l. reggeli tejhez süteményt eszem, s régebben Puck is minduntalan küldött ő általa elkészíteni szokott kitűnő süteményeket, de mióta hajnaltól estélig gyárban dolgozik, erre természetesen nem lehet ideje. De azért most se maradtam sütemény-féle nélkül mert még

(Felül fejjel lefelé:) Melegen üdvözlöm az egész kedves családot, s szivből csókol K.

⁸⁴ Hárs Györgyné és egy vagy két húga, ez a visszaemlékezésekből sem derül ki.

(A bal szélen függőlegesen:) Én úgy várom most az Általad pottyantott süteményeket, mint Te régen a pottyant körtét.

(Az 1. oldal vége.)

karácsonykor hozott Pakli egy nagy doboz finom omlós cakeset⁸⁵, arra az esetre ha sütemény dolgában fennakadás állana be, s most ebben a pár napban a cakes kitünő szolgálatot tett. Most este Évikétől érkezett egy szállító levél „süteménnyel” és az is oda van még írva hogy „sonka”. Azért nem hozta ki a postás a csomagot, mert — mint mondta — „meg van lazulva a köteléke”. Holnap reggel elhozom a csomagot a postáról, s már előre félek hogy a „meglazult kötelék” azt jelenti hogy a „sonkát” valahol kilopták. Meg is írom Évikének — ha félelmem valóra válik, — hogy máskor ilyen „bünre csábító”

(A 2. oldal vége.)

jelzést ne alkalmazzon. A „sütemény” nem izgatja annyira a tolvaj-fantáziát mint a „sonka” jelzése.

Az én napjaim folynak, folydogálnak s abból a szempontból egész kellemesen folydogálnak, hogy már 6 szor fürödtem és nagyokat usztam a mostanában erősen folydogáló Tiszában, amiben őrül[t?] örömöm van, amiért érdemes elviselni azokat az apró szuró kellemetlenségeket amikben részünk van.

A Ferenzi Loránttal való közös lakás eddig kitünően bevált, nagyszerűen megértjük egymást s mindketten annyira alkalmazkodunk a másikhoz, hogy ennek eredője nagyon kellemes együtt lét. És hogy mit jelent a villanyvilágítás, azt addig, amíg nem lettem száműzött, magától értetődőnek

(A 3. oldal vége.)

vettem de bezzeg most szörnyen méltányolom egy esztendei petroleum lámpával kinlódás után. Leveleimet most mindig ilyen jó világítás mellett írom. Régebben inkább levelező lapok írására szoritkoztam, de most ilyen világítás mellett öröm az írás, pláne ha az ember olyannak írhat akit annyira szeret, mint én az én jó „öreg” „kis” lányomat, a „pottyanj körte” egykor szenvedő áldozatát. Emlékszel-e a kenesei pottyanj körte történetére, s arra a sulyos bélcatarhusra, amiből Frenreih bácsi gyógyított ki, mikor még kis piros sapkás „cukor baba” voltál. A cukor-jelleg megmaradt lényedben, ha „babának” már legnagyobb optimizmussal se lehet nevezni három kamasz

(Bal szélen függőlegesen:) fiatal úr édes anyját. De tereád nem illik az amit gyermek koromban hallottam, hogy 9 gyerek neveletlen apja.

(A 4. oldal vége.)

(Kockás füzetből késsel kivágott A4-es lap, félbehajtva, boríték nélkül.)

14.

Nyers tojást is eszik. Halvány célzás: ha egyszer innen elmehet... Már huszadszor úszott — előző nap 300 tempót. Két éve volt „agyvéredény-pattanása”, ahogyan fogalmazza. Ennek jót tesz, hogy — rendszeresen — tíz tempónként vízbe dugja a fejét. A számolás megkönnyítésére sorra veszi mind a tíz gyermekének a nevét.

Julius 4.

Kedves jó Adélkám,

⁸⁵ Kekszet.

a küldött peigli kitűnő, két nap óta azt reggelizem és vacsorázom a fél liter tejjel, s ezt így nagyon szeretem kiegészítve nyers tojás kiszívással. Főleg a tejet jobban szeretem mint az itteni átlagos paraszt ételeket, s ha egyszer innen elmegyek — talán valamikor ez is elkövetkezik — , a jó sok friss tej nagyon fog hiányozni! Az új lakással meg vagyok elégedve, fontos a villanyvilágítás, a friss ivóviznek teljes közelsége s az is hogy a fürdés is sokkal közelebb van innen mint

(Az 1. oldal vége.)

a régi lakástól. Ma már 20adszor fogok fürdeni, s ma is gyönyörűen süt a nap mint már hosszabb idő óta. Ezek a fürdés nagyszerűek! Persze itt a fürdés állandó uszásból áll, mert mingyárt mély a víz, s csak akkor uszom úgy ki a part felé hogy letudjak állni ha az uszásban már elfáradtam. Miután több mint két év előtt az az agyvérédy pattanásom volt, aminek nyomát még ma is érzem, az a meggyőződésem hogyha uszás közben minduntalan ledugom a fejemet a víz alá, az sérült agyamnak bizonyára jót tesz. De miután

(A 2. oldal vége.)

én mindent rendszeresen szoktam csinálni, azt is megszámlálom hogy egy-egy délelőtti fürdés alatt uszás közben hányszor dugom a fejemet a víz alá. Pl. tegnap ezt 300szor tettem meg. De olvasván az alámerülések számát, minduntalan elfelejtettem hogy hányadik már a víz alá bukás, mert az ember elfelejti a sok számot. S így azt a rendszert eszeltem ki, hogy egy turnusban tízszert bukom víz alá s azután újra csak uszom s a számok helyett minden tíz után neveket mondok magamban. Kezdem Adéllal s miután tizig biztosan el tudok számolni, Adél nevében tízszert bukom víz alá. A tíz

(A 3. oldal vége.)

víz alá bukás után, jön Erzsi új tíz alá bukással, s így tovább befejezve Kristóffal. Ez így összesen kitesz 100 víz alá bukást, s így tizig számlálva s a tízes csoportokkal végig menve mind a tíz gyermekem nevére, így a számlálás pontos. Ugy-e azt hiszed Adélkám hogy Kisapa megbolondult, de nem, hanem így élvezem rendszeresen agyam víz alá dugásának egészségügyi folyamatát, gyermekeim kedves nevének felhasználásával.

Mindnyájatokat szeretettel ölel csokol K.

(A 4. oldal vége.)

(Vonalas füzetből kitépelt lap, kétrét hajtva. A vonalak az írásra merőlegesek. Boríték nélkül.)

15.

Kimaradt egy levél, amelyben megírja, hogy többé nem mehet ki a gátórházhoz. A kosztolása gyökeresen megváltozott, de ennek nem adja az okát. Nem eszik meleget ebédre. Reggelire és vacsorára tej süteményekkel, ebédre szalonna és szalámi. De így gyorsabban fogy a küldött sütemény. Július 6-án búcsúzott el a gátórcsaládtól, a három gyerektől — Jancsi (10), Magdi (7), Ferike (4). Azóta nemcsak délelőtt, hanem délután is úszik. Ebből a „rendőri felügyeletes, deportált állapotból” is tud kiszívni — mint a méh a mézet — „mozaikszerű részlet örömet”.

Julius 15. Kedd éjjelén

Édes kis Adélkám!

Éppen most ettem meg két darabot az Általad küldött süteményből a rendes fél liter tejhez s ez pompás vacsora volt. Ma délelőtt, mikor a csomagot megkaptam, annak jobban megörültem mint máskor bármikor mert amióta az ebédem mindig szalámi és szalonna együtt, a reggeli és vacsorai tej, melléje a süteményekkel, sokkal fontosabb mint azelőtt mikor meleg ételeket ettem ebédre s a szalonna vagy szalámi volt a reggeli vagy vacsora. Bármennyire szeretem is a szalámit és szalonnát ugyanazt enni kétszer egy nap már nem

(Az 1. oldal vége.)

kedves dolog. S nagyon megszerettem a tejet süteménnyel, amit kétszer is jól meglehet élvezni egy napon is, vagyis vacsorára és reggelire is egyaránt. De néhány nap előtt a kedves leányaim által küldeni szokott sütemények elfogytak. Ilyen esetekre, amik természetesen mindig előfordulhatnak, kedves Puckomtól kaptam egy nagy doboz bolti cakes-t, amit az angol „biscuit”-nek nevez, hogy ezek a cakesek töltsék ki a sütemények muló elfogyása által előidézett momentán ürt, de két nappal ezelőtt Puck cakes-ei is kifogytak, s nem maradt alkalmas éték a reggeli és vacsorai tejek mellé, ami

(A 2. oldal vége.)

a vacsorát illetőleg dupla szomorúság volt, mert ujabban — mint irtam — kimaradt az uzsonnai gátőr-ház-tej. Így tehát amikor ma reggel a szállító levelet megláttam a Te írásoddal , azt úgy üdvözöltem mint egy szorongatott vár lakói a felmentő sereget s így ma már jó süteményes tejet ihattam a három napi zavaros reggeli és ebéd után. S ez után a jó vacsora után rágyújtottam egy Csongorra, s ezen közben megköszönöm a Te kedves jószágodat. Anti bizonyosan úgy gondolja, hogy ő szívesebben megélvezne egy Tündét mint egy Csongort, de hát, sajnos, számomra az az idő már letűnt, mikor fontosak voltak a Tündék.

(A 3. oldal vége.)

Az ebédet illetőleg arra a felfedezésre jutottam, hogy ámbár úgy a szalámi mint a szalonna külön-külön is jó dolgok, mindkettő nyer azzal, ha az ember együtt eszi a kettőt. A szalámi különlegesen extra jó izt ad a szalonnának ez meg jobban csusztatja amaszt. Olyan ez mint egy jó házasság a férj csusztatja az ételt a családhoz, a jó feleség meg különleges izt ad neki.

A gátőr házi kijárkálások megszűnését nagyon sajnálom, nemcsak a jó tej miatt ami a pompás marha legelő folytán jobb mint a faluban kapható tejek, de a kedves milieu miatt amiben a tejet meginni szoktam.

(A 4. oldal vége.)

A 10 éves Jancsika, a 7 éves Magdi és a 4 éves Ferike legjobb barátaim lettek. Végtelenül okos, aranyos kedves gyerekek. Puck összeszedett gyermekes családoknál apró felesleges játék szereket, s ezekkel nagy örömet szereztem a kicsiknek. Julius 6.-án vettem tőlük bucsút, s ez nagyon szomorú bucsuzás volt. De az Általad jól ismert La Rochefoucauld⁸⁶ féle méh és pók hasonlat szerint az okos ember olyan mint a méh, a mérges virágból is mézet tud ki szívni, vagyis a rossz dolgokból is ki vesz valami jót. Én is kivettem a szomorú fordulatból azt a jót, hogy a délutáni gátőrházi látogatások helyett, azok elmaradása óta délután is uszkálok,

(Az 5. oldal vége.)

s a délutáni fürdés majdnem kellemesebb mint a délelőtti, ilyen meleg időkben, amilyenek a mostaniak, mert a fürdő hely a háztól 900 lépés távolságra lévén, mire a nagyon erős napsugarak alatt délelőtt haza érek, a 200 víz alá bukás ellenére is a

⁸⁶ La Rochefoucauld (1613—1680) főműve Maximes (Gondolatok). Adél eredetiben olvasta.

fejem felmelegszik, ellenben mikor késő délután jövök haza a Tiszáról, a nap már csak ferdén süt a földre, vagyis fejemre.

Abban is okos méhecske vagyok, hogy ebből a rendőri felügyeletés⁸⁷, deportált állapotból is kitudok szívni valami mozaikszerű részlet örömet, s egész lélekkel és örvendező testtel tudatosan

(A 6. oldal vége.)

tudom megélni azt a mozaik-boldogságot, amit a Tiszában uszkálások nyújtanak. Mostanában amikor az emberi életet általában átfogó tekintettel nem sok örömet talál az ember abban, hogy egyik igénytelen tagja a földön élő tökéletlen emberiségnek, a mozaik-boldogságok duplán előtérbe lépnek. S amikor az uszkálások és jó hideg ebédeim után visszafekszem az ágyba — fürdő nadrágban, fürdő köpenyben és gummi papuccsal járok fürdeni — a pihenés is olyan oriai élvezet hogy ez remekül kiegészíti az uszkálások által nyújtott mozaik boldogságot. Különösen az által hogy az ágyban órákon át tanulok

(A 7. oldal vége.)

ami szintén elsőrendű boldogító multság. S mikor jól kiélveztem a szellemi örömeket is, félöt óra tájban újra lemegyek a Tiszába.

Ezek a mostani meleg időben eltöltött kellemes napok elfeledtetik azt a pár hónapot, amikor 6 C. fokos szobában éltem át a telet, nem lévén akkor más vigaszom mint hogy a hideg szobában 6szorosan beburkolva tanultam az ágyban, ez a sok tanulás akkor is nagy mozaikörömet jelentvén deportált helyzetemben. Arra is rájöttem hogy nem az az elsőrendű fontossága, hogy mit eszik az ember, hanem az, hogy mennyire éhes mikor leül enni. S itt ez is egy mozaik-boldogság, mert amikor a sok uszás után szalámi-szalonna

(*Bal szélen függőlegesen:*) ebédemhez leülök, huncfutul⁸⁸ éhes vagyok. Szeretettel öelve a család minden tagját, szivből csokol K.

(A 8. oldal vége.)

(*Halványkék postai borítékban. A címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél urnő Sopron. Vörösmarty utca 10. Feladó nincs. Bélyegző az első oldalon: KÖTELEK 952 JUL 18. A hátsó oldalon: SOPRON 952 VII 18. 9. A bélyeg: 60 filléres „5éves terv biztosítja a falu fejlődését.”*)

16.

Adél pontos csomagküldéséről eszébe jut a hadvezér Pappenheim(er) közmondásos pontossága a harmincéves háborúból. Puck négy napig volt nála, jó ebédeket főzött Ferenczy lakótárs petróleum főzőjén, és mindent rendbetett. Úsztak is, Kisapa idén már hetvenedszer. Kár, hogy Puck ebben az évben már nem kap több szabadságot. Puck jobban szereti őt, mint a saját anyját, pedig őt imádtá.

Aug. 12.

Kedves jó Adélkám!

Megint mint mindig megérkezett teljes pontossággal a küldeményed. Még a ma estéli tejhez megettem az Erzsí által legutóbb küldött süteményt, (Évike pogácsája már régebben elfogyott) de nem izgultam hogy mi lesz a holnapi reggeli??? mert holt biztosra vettem, hogy az én Adélkám két hetenkénti csomagja

⁸⁷ Vö. Évus közlését Éva néni köteleki látogatásáról.

⁸⁸ A huncfutul szó f-je talán a régi s-re (német kéziratos közönséges s) vezethető vissza. A szónak ezt a formáját mi is használtuk a családban.

meg fog érkezni idejében, s így is történt. „Ich kenne meinen Pappenheimer”⁸⁹ Nem tudom ismered-e ezt a híres mondást? A nagy hadvezér Wallensteinnek volt egy
(Az 1. oldal vége.)

kitűnő generálisa, akit Pappenheimer nek hívtak. Történt egyszer, hogy egy csata sorsa azon fordult meg hogy a segédcsapat, amelyet Pappenheimer vezetett, pontosan megérkezik-e a kitűzött időre? A megállapított idő, amikor Pappenheimer-nek meg kellett érkeznie a főcsapat támogatására, már erősen közeledett s perceként múlt a dúló csata sorsa. A többi generális idegesen szaladgált ide-oda, még egy ¼ óra, s akkor a segítő csapat már későn érkezik. „Már csak öt perc” s „elvesztünk” ezzel rohant egyik generális Wallenstein-hez, aki teljes nyugalommal kezében zseborájával igyekezett megnyugtatni

(A 2. oldal vége.)

az ijedt generálist, hogy öt percz mulva itt lesz a segítség, mert „Ich kenne meinen Pappenheimer!” Még le se telt az öt percz, már jött az örömhír, hogy megjött Pappenheimer, ami eldöntötte a csata sorsát. Azóta híres mondás lett Wallensteinnek abszolút bizalmon alapuló mondása. Én apámtól hallottam ezt, aki szerette idézni adott alkalmakkor.

Puck négy egész napot töltött itt. Négy remek ebédet és négy pompás vacsorát főzött Ferenczy lakótársam petroleum főzőjén, lévén nekem sok petroleumon, még az előző időből, amikor még nem volt villanyvilágításom. Hozott magával temérdek szép uborkát, tomató-t⁹⁰, s mindig remek sa-

(A 3. oldal vége.)

látákat adott előételnek. Tudta, hogy ezt a két féle salátát én nagyon szeretem, s azt már előzően megírtam neki, hogy a nagy szárazságban minden kerti és kapás növény elpusztult itt, s ugyan ilyen okból hozott magával sok jó krumplit is, zsirt is hozott, s egy nagy darab, zsirba lefojtott disznóhúst, szó ami szó 8 tractatumot csapott boldog örömmel. Hozott még sok macaronit⁹¹ is, sajtokat is, tudván, hogy kedvencz eledelem a jó „büdös sajt”. Bizony mindez pompásan, pucosan elkészítve, remekül izlett. Megint csak beigazolódott az az itt szerzett meggyőződés, hogy a szegény sorsnak is van jó oldala.

(A 4. oldal vége.)

Úr koromban az ilyen forma étkezéseket magától értetődőnek vettem, amit az angol nyelvben úgy fejeznek ki, hogy „I took it for granted”, s a megszokottság azt eredményezte hogy az ilyen nagy kosztok, — ha jól is estek, — azért valami olyan különleges nagy örömet még se okoztak, mert ez a megszokás által erősen letompult. Itteni valóban egyszerű életemben ellenben ez a kivételes pompás evés — mi tagadás benne, — bizony nagy örömet okozott. Orbánnak⁹² van az a kitűnő mondása hogy „sohase volt olyan boldog, mint akkor amikor az amerikai repülőgépekről bombázták Pestszenterzsébetet és környékét.

⁸⁹ Ismerem az én Pappenheimeremet, mondta volna Wallenstein. Marczali Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet c. művének VIII. kötetében található a lützeni csata leírása a svédek és Wallenstein között, 1632. november 16-án. A csatát annak ellenére a svédek nyerték meg (bár királyuk is elesett), hogy a pontosan érkező Pappenheim lovasságával egy időre (haláláig) megfordította a csata állását. Az emberiség krónikája c. mű szerint Gottfried Heinrich Graf zu Pappenheim (1594—1632) a lützeni csatában szerzett sérüléseibe halt bele. II. Ferdinánd 1623-ban bízta a vakmerő lovassági tábornokra a 8000 nehézlovasból álló önálló hadsereget, a „pappenheimieket”, németül die Pappenheimer. Így magyarázható Kisapa apjának helytelen névhasználata.

⁹⁰ Paradicsomot

⁹¹ Ma már bolti elárúsítók sem tudják, hogy ez a csőtészta eredeti olasz neve (ott kettős c-vel).

⁹² Nagy Orbán, Kisapa öccse.

(Az 5. oldal vége.)

Igy a dolog eléggé bolondul hangzik, de Orbán megmagyarázta, mondván hogy egész életében sohase volt olyan boldog, mint akkor amikor a sziréna jelezte, hogy „megszűnt a légi veszély”.

Persze Puck nem csak főzött, hanem minden más irányban is folyton tevékenykedett. Ágyamat átalakította. Már régebben küldött kitűnő matraczokat, mert Lovászéktól nem hozhattam el a tőlük használatra kapott matraczokat, de jó hatalmas szalmazsákot itt kaptam azonban Puck ágyamat még se látta jól elintézettnak, s az ő változtatása után tényleg sokkal jobb az ágyam mint volt előbb. Kipuczolta az egész

(A 6. oldal vége.)

szobát, a szőnyegek keze alatt egészen szépek lettek, mindent piszkosnak talált, amiben volt is valami igazság, megmosta az ablakomat, sőt az ablakrámákat is, a széles ablakdeszkákat, bubos kemencze padkáját, amien[?]⁹³ összezsufolva van minden elképzelhető dolog, mert kettőnk számára szűk a szoba, elrendezte kofferjeim tartalmát, mert sajnós szekrényem nincs, s holmiaim kofferekben vannak, a ruhákat kiporolta, s mindent megvarrt, ami varrásra szorult, stb. stb. stb. Kár hogy ebben az évben már nem jöhet el mégegyszer, mert több szabadságot nem kaphat.

De azért mindennap fürödtünk is. Puck kitűnően uszik, ha legalább egyik lába leér a földre,

(A 7. oldal vége.)

s mikor én beljebb usztam a folyó közepe felé, ijedten kiabált hogy ne usszak olyan messze, mert görcsöt kapok. „Fenét kapok nem görcsöt” ennyit tudtam visszakiáltani uszás közben is. Én ma fürödtem idén 70edikszer, ami ugy volt lehetséges hogy az óriási melegben naponként sokszor 2szer fürödtem, mint pl. ma is. Pénteken délután jött Puck, s szerdán reggel ment el, természetesen keserves sirás közepette. Azt mondja hogy csak az anyját szerette ugy mint engem, pedig azt imádta.

Drága jó Adélkám már ½11 óra, le kell feküdnöm, de azért oron kívül, szabálytalanul nem vártam a reggeliig, hanem már most megkostoltam a

(A bal szélén, függőlegesen;) süteményedet, s ugy találok hogy nagyszerűek. A férfiakat melegen köszöntve, szívből csókol hálás K.

(A 8. oldal vége.)

(Halványkék postai levélboríték. Feladó nincs jelezve. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty utca 10. Bélyeg: 5éves terves 60 f. Bélyegző a bélyegen: KÖTELEK 952 AUG 13. A hátulsó oldalon: SOPRON 952 AUG 15 — 9.)

17.

Ha elfogy a sütemény, segít a Puck által hozott keksz. Nem tudta elolvasni Adél legutóbbi kísérő levelét. 86-szor úszott már. Kellemetlenségei vannak, ki akarják tenni a lakásából. Nem írhat úgy, ahogy szeretne.

aug 26

Édes jó Adélkám!

A sütemény megint megjött a szokott pontossággal. Nagyon kellett mert Erzsike süteménye már két nap előtt elfogyott, de ilyen esetben kisegít a Puck által adományozott nagy doboz cakes.

⁹³ amien = amin

A süteményekhez mellékelt kedves soraidat visszaszármaztatom, mert a cédula első oldalán foglaltakat csak el tudtam olvasni, de hogy mi van a másik oldalon, azt képtelen vagyok kibetűzni, s az is a gyanum, hogy a cé-

(Az 1. oldal vége.)

dulának volt valami folytatása is, ami azonban kimaradt a küldeményből. Ezt onnan sejtem, hogy soraid nincsenek a szokásos módon lezárva⁹⁴. Kérem Pötyit, hogy mérnöki pontossággal írja le számomra, hogy mi foglaltatik a cédula másik oldalán s azt is állapítsa meg, hogy nem volt-e a levélnek folytatása, ami azonban nem jött bele a csomagba?

Minden szó, amit az én drága Adélkám ir nekem, nagyon érdekel engem, s azért kérem meg Pötyit erre a műveletre amelyben segítségére lehetsz.

(A 2. oldal vége.)

Az a nagy hőség ami több mint két hónapon át uralkodott, megszűnt ugyan, de azért a fürdéseket nem hagytam abba, most is cocketálni kezd a napocska, s így talán ma is lesz fürdés? Tegnap volt a 86. Nekem semmi bajom se lenne, ha békében hagynának a hatóságok, de ebből a szempontból minden bizonytalan és sohase lehet tudni hogy "what happens next?"⁹⁵ Most ebből a lakásomból is ki akarnak tenni. A dolog complicált, éppen csak megemlítem, hogy jelenleg kellemetlenségeim vannak⁹⁶, s azért nem írok hosszabban

(A 3. oldal vége.)

lelkem szerinti módon.

Mindnyájatokat szeretettel köszöntve, szivből ölel csókol K.

(A 4. oldal vége.)

(A4-es vonalas füzetből kitépelt lap kétrét hajtva, a vonalak az írásra merőlegesek.)

18.

Gyorsan fogy a sütemény. Kilencvenkilencedszer úszott a romló idő ellenére, már senki más sem fürdik.

Szeptember 9. Kedd

Édes jó Adélkám,

Nagyon köszönöm az igazán kitűnő süteményt. A torlódás rövid tartamu volt annak következtében hogy hetenként négyszer sütemény tejjel a vacsorám, s ugyanez mindennap a reggelim s így a sütemény gyorsan fogy. Tegnap este ettem meg az utólját az Erzsi által küldött süteménynek s ma reggel már a Puck-féle pót-cakest vettem elő, de meg jött jó Adélkám csomagja, s így ma este már az ő általa küldöttet ettem vacsorára. Megható a Ti aranyos

(Az 1. oldal vége.)

gondoskodástok száműzött atyátookról. Ma reggel csunya időre ébredtünk s éjjel óriási vihar és záporosó volt, s nem képzeltem hogy fürdeni lehessen, s ime 1½11 kor kisütött a nap s én zsups elmentem fürdeni s mindenki megbotránkozására azt mondtam hogy a víz remek volt, ami igaz is. 12-re hazaértem de már ebéd alatt újra zugott az eső, de én a közbenső napos 1½ órát pompásan kihasználtam. Ez már a

⁹⁴ Bizonyíték arra, hogy Adél csomagjaihoz mindig tartozott kísérőlevél.

⁹⁵ Mi fog történni legközelebb?

⁹⁶ Hárs Antal szerint Ferenczy Loránttal összevesztek, s ezért telepítették Kisapát a tanyára. Igaz-e? Az tény, hogy szeptember 25-én még szent a béke, holott már előbb olvashatjuk, hogy ki akarják tenni.

99ik fürdése. Ma kétszer mentem végig 10 gyermekem nevén, ami 200 víz alá bukást jelent. Egy árva lélek se fürdik már, csak én, a kacsák és libák társaságában. A fér-

(Bal szélén, függőlegesen:) fiakat melegen köszöntve szivből ölel csókol K.

(A 2. oldal vége.)

(A4-es vonalas füzetből kitépelt lap fele, a vonalak függőlegesen. Halványsárga postai boríték, címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél urnő Vörösmarty utca 10. 1. Bélyegek: Mávaut Központi Pályaudvar Budapest 40 f-es, Ganz Vagon Szerelőműhely Budapest 20 f-es. Bélyegző csak a címloldalon: KÖTELEK 952 SEP 10.)

19.

Ismét a csomagok. Vége az úszásoknak. A bizonytalanság elől a napi feladatokba és a tanulásba menekül.

Szept 25

Édes jó Adélkám!

Minden második kedden abszolút pontossággal beérkezik az én édes jó Adélkám csomagja. Tegnap ugyanakkor érkezett Pucktól is sok jó sütemény, s büszkén hoztam haza a postáról a két csomagot. Nagyon köszönöm a vaját is, ami remek kiegészítő az ebédekhez. A közel múlt hetekben sok kellemetlenségem volt lakás ügygel, most pedig nemcsak a nyárnak van vége, de úgy látszik hogy kimarad az, amit én "magyar tavasznak" szoktam nevezni: szép szeptember és október. Ugy látszik hogy ezt megette az áprilisi kanikula. Künn dühöng a szél, hideg van, s most már csak emlék

(Az 1. oldal vége.)

az én kedves 3 hónapos nyaram az én kereken száz pompás fürdéssel. Most nem kell újra 6 fokos szobában átélni a telet mert itt a bubos kemencze, s vettünk⁹⁷ hozzá fűtő anyagot. Kályhához nem lenne se szén se fa. Van aki rendszeresen be fogja fűteni, de mindezt nem kiáltom el túl hangosan, mert az itteni létnek az a sajátossága, hogy minden irányban állandó bizonytalanság uralkodik és sohase lehet tudni hogy mit hoz a holnap? Fővigaszom az örökös tanulás és olvasás. Eléggé elfoglal a sok házi munka is, cipő pucolás, mosogatás, szőnyeg kirázás, víz behordás a kutról, s piszkos víz kihordás stb. de fő hogy mindezt jó egészséggel és humorral végzem. Meleg üdvözlések, csók, ölelés K.

(A 2. oldal vége.)

(A4-es vonalas füzetből kitépelt és késsel megfelezt lap kétrét hajtva, a vonalak az írásra merőlegesen. A lap nem illeszthető össze a szept. 9-i levéllel.)

20.

Most sem minden nap, de van ismét Borbála-leves. Élete egyik legkedvesebb emléke a kerek száz úszás. De ezt ne mutassa meg hivatalos helyen, mert még

⁹⁷ Feltételezhető, hogy Ferenczyvel együtt, ezért a többesszám.

felhasználnák annak bizonyítására, hogy a deportáltaknak jó dolguk van. Nagy a sár. Új töltőtolltintás üveget nyitott fel.

octóber 8.

Édes jó Adélcám!

A minden második keddi csomag megint Pappenheimer pontosságával megérkezett. Az almás pite olyan kitűnő, hogy jobb már nem is lehet, s azt reggelire eszem és olyan napon vacsorára amikor este nincs Borbála leves. Puck is küldött kitűnő süteményt, — a sütemények gyártásában is nagy művész —, de az ő süteményei már születésüktől fogva száraz jellegűek s így előbb megeszem egészen a Te pompás pitéidet amíg ilyen frissek, szaftosak, s az után jön sorra Puck süteménye ami még várhat. Nagy gond az egy ilyen szegény szám-

(Az 1. oldal vége.)

üzötnék hogy melyik jó enni valóval spórolhat és melyikkel nem! Nagyon hiányzik a Tiszában uszkálás. Mint deportált szégyenlem bevallani hogy a mögöttem levő kereken száz fürdés-uszkálás életem egyik legkedvesebb emléke. De leveletem meg ne mutasd hivatalos helyen mert még felhasználnák annak bizonyítására, hogy a deportáltaknak milyen jó dolguk van, vagy ha megmutatod úgy azt is tedd hozzá hogy ámbár a Tiszába nem fulladtam bele, még bele fulladhatok a már félig-meddig beköszöntött sáros évszak sarába ami éppen olyan undok itt mint amilyen jók a Te almás pitéid. Ma felnyitottam egy új töltő toll tintás üveget mert a régi kimerült. Ez ugylátszik

(Bal szélén függőlegesen:) már verseny munka szülötte. Millió csók K.

(A 2. oldal vége.)

(Halványsárga postai boríték. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u. 10. Bélyeg: 60 f-es, Rákosi Mátyás Kulturház Budapest. Bélyegző a címdalton: KÖTELEK 952 OKT 09. Bélyegző a hátsó oldalon: SOPRON 952 OKT 11.)

21.

Puck, István, Sándor „szalmaözvegye” ismerős autóján meglátogatja Kisapát és rengeteg élelmiszert hoz. Dicséri és csodálja Puck gondoskodását.

october 22.

Drága jó Adélcám!

Hálás köszönet a pompás képű süteményekért. Nagyon örülök, hogy megnyugtattál, hogy „eláll” mert egyelőre nem is tudnék hozzá kezdeni megélvezésükhöz. Ugyanis Sándikám hátra hagyott széna özvegye (az angol grass widowt mond, nem Strohwitwet mint a német, amit mi átvettünk mint „szalma” özvegyet) „lejött” vagy „feliött” (nem is tudom mi a helyesebb kitétel, mert ha nem lenne itt a

(Az 1. oldal vége.)

Tisza, Kötelek lenne az ország legalsó helye, viszont földrajzilag magasabban fekszik mint Pest) — vasárnap. Egy argentin ur hozta le autoján (a kis Sylviával és Istvánnal) akivel Éva együtt dolgozik egy nagy gyárban s megírtam neki, hogy Puck nélkül el ne merjenek jönni, s így Puckot magukkal hozták. Puck kiszedte egy kofferből a következőket:

egy nagy üveg ürmöst,

egy óriási rud birs alma pastát⁹⁸
 egy rud szalámit
 négy pár nagy méretű kolbást

(A 2. oldal vége.)

egy nagy darb. szalonnát
12 drb kerek kitűnő vágott hust⁹⁹,
 4 drb. vaját,
 egy kerek doboz Gyopár sajtot
 egy nagy darab egybesült remek, szaftos disznóhust
 s négy doboz Csongor szivart és négy nagy paradicsom paprikát, s
 meghagyta, hogy a husféléket nem hagyjam sokáig „állni”.

Az az egy bizonyos hogy én magam nem „álltam” hanem „ültem”, mikor
 reggelire is vacsorára is mindig hust ettem

(*Hiányjellel a bal szélen függőlegesen:*) s eszem még az egész héten át
 (vajjal) s így a szolid jó sütemények egyidőre háttérbe szorulnak mert ez

(A 3. oldal vége.)

a sok husféle csak nem akar fogyni, pedig eszem azokat szaporán. Ez a Puck már
 nem is normális a jóságával. Fizetése és amit tanítással keres, circa 1000 frt egy
 hónapban, s azt hiszi hogy „vétkeznek”, ha mindezt saját magára költené. De még
 mást is tett, ami még jellemzőbb: van itt egy fiatal volt őrnagy, akinek a
 menyasszonya Puck barátnéja. Ennek az őrnagynak hozott egy pompás vastag
 turista cipőt, ami nekem szűk, azért hogy ő hozzon nekem mindig vizet a közeli
kutról, mert én víz czeplés közben „eleshetem”? ha majd sikos lesz!! Nem csoda
 dolog

(*Bal oldalt függőlegesen:*) ennyi mindenre gondoló jóság?

Drága Adélkám ölelés csók K.

(A 4. oldal vége.)

(A4-es sima eredeti lap, kétrét hajtvva, boríték nélkül.)

22.

*Karácsonyi ajándék. Lelke sziget, lelki magányosságtól körülvéve. A tanulás
 és olvasás gyönyörűsége feledteti vele sivár sorsát ebben a valóságos
 kaszárnyában.*

Dec. 19. péntek

Édes jó Adélkám, nagyon köszönöm a nagyszerű karácsonyi ajándékot
 kedves leveledet és a kis fenyőgalyat. Messze a culturvilágtól, sártengerben, egy
 tulzsufolt, valóságos „kaszárnyában” lelkem egy sziget, lelkimagányosságtól
 körülvéve, s érzelmeim, gondolataim messze-messze járnak is, s csak az köt le
 hogy ebben a nyomoruságos létben is

(Az 1. oldal vége.)

folyton tanulok és tanulok meg olvasok, s mindez gyönyörködtet, s közben
 elfelejtem sivár sorsomat. Nagy szeretettel gondolok mindnyájatokra. Szent Isten,
 mennyit fogok majd egyszer mesélni. K.

(A 2. oldal vége.)

⁹⁸ A birsalmapaszta nálunk birsalma sajt névre hallgatott. Olyan formába öntötték, amilyenbe a
 gyümölcskenyeret szokták.

⁹⁹ Vágott húson felvágott értendő.

(Halványsárga postai lap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty út 10. Előnyomtatott 40 f-es bélyeg, rajta pecsét: HUNYADFALVA 52 XI 19. POSTAÜGYN.)

23.

A leveleket csak akkor hozzák-viszik, ha csomag is van. Kótelek innét 12 km-re fekszik. Orvos sem jön a sárban. Válasza a családbeli házassági hírekre: nem kell elsietni, bár furcsa, hogy ezt éppen ő mondja. Adél „kicsuklott” csuklója tehát már jól van.

Január 6.

Drága jó Adélkám!

Nagyon köszönöm a jó süteményeket. Szerencsére a csomagok eddig, — ugy ahogy — a lovas postás utján elég jól kijönnek ide, de levél kézbesítés nincs, csak ha a postás amugyis kijönne egy csomaggal, amiért 6 frt küldöncz díj jár, akkor egyuttal magával hozza a postán heverő leveleket is, s viszont elviszi innen a leveleket, amiknek készen kell lenniök előre, mert a postás nem vár, hanem trappol vissza az irgalmatlan sárban. Nem tudom hogy ez a levelem is mikor

(Az 1. oldal vége.)

ér el Hozzád, vagyis mikor jön valaki számára valami csomag. Bizony rettenetes így él[ni] távol a világtól. Kótelek 12 klmre van, ide doctor nem jön ki még száraz időben se, hát még a mostani sártengeren át. Isten mentsen itt megbetegedni! Egyedül az én szokásos erős szellemi életem tartja bennem a lelket, meg a remény, hogy még találkozunk. Pötyi csak nem követi a Koor ifjak példáját a korai nősülés terén?! A helyes elv az, hogy jobb későn mint korán és jobb soha mint későn. Jó nevensz Adélkám hogy ezt én mondom, aki életem három szakában is nősültem. Írásodból látom hogy a kicsuklott csukló már jól van¹⁰⁰. Sok meleg üdvözzel, ölel, csókol K.

(A 2. oldal vége.)

(Kótelek, 1953? Egy kockás füzet kitépett fél oldala, boríték nélkül.)

24.

Nincs kedve bővebb levelezésre távol minden civilizációtól. Lear királyt olvassa. Vele fordított a helyzet: a lányai segítik.

jan. 16.

Kedves jó Adélkám, Nagyon szépen köszönöm a kitűnő süteményeket. Most bővebb levelezésre nincs nagy kedvem mert sohse lehet tudni, hogy egy megírt levél mikor megy el innen, s viszont amit én kapok, az meddig hever a postán, ameddig én hozzám el jut? Tegnap és ma Lear királyt olvastam őt leányai gonoszsága tette bolonddá engem pedig lányaim jósága tart

(Az 1. oldal vége.)

vissza attól hogy meg ne bolonduljak. Rettenetes dolog cultur embernek így távol élni minden civilizációtól. Csak intenzív szellemi életem tartja bennem a lelket, úgy ahogy.

Ezer csókkal K

¹⁰⁰ Hárs György 1952. november 6.: „Adél ráesik a kezére, törésgyanus, de a végén nem lesz az.” Nov. 16-án: „Adél keze változatlanul használhatatlan, ha javul is.” 29-én: „Adél jobban van a kezével, de még mindig nem 100%-os.” Több nincs.

(A 2. oldal vége.)

(Halványsárga postai levelezőlap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty utca 10. Előnyomtatott 40 f-es bélyeg. Bélyegző: HUNYADFALVA 953 I 17 POSTAÜGYN.)

25.

A családi híreken kívül más hír nem jut el hozzá.

jan 28.

Drága jó Adélkám, Nagyon köszönöm a pompás csomagot! Erzszi alaposan lefőzte nénjét az anyósság dolgában, de emiatt azért Pötyi ne siessen a dologgal. — Én már beleszoktam az itteni életbe, csak az bánt, hogy

(Az 1. oldal vége.)

ide semmi hír se jút el a nagyvilágból. Egy pár szépnap után megint ronda szeles idő van. Csókkal, szeretettel, az egész családot melegen köszöntve ölel K.

(A 2. oldal vége.)

(Halványsárga postai lap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u. 10. Előnyomtatott 40 f-es bélyeg, rajta pecsét: KÖTELEK 953 JAN 28.)

26.

Nem únja magát, egy-egy fontos hír eljut hozzá, de egykedvűen fogadja.

febr 12.

Édes jó Adélkám,

nagyon köszönöm a kedves küldeményt, áldjon meg jóságodért az Isten! Nálam nincs semmi különös, az élet egyformán folydogál, de miután folyton tanulok és olvasok, nem ismerem azt a fogalmat, hogy valaki unhassa magát. A nagy eseményekből ide is eljut egy-

(Az 1. oldal vége.)

egy fontos dolog, ami izgalomba hoz, de egykedvűen várom a fejleményeket s nem bocsájtkozom jóslatokba¹⁰¹. Nagy szeretettel gondolok Rátok, ölelek mindenkit aki Hozzád tartozik

Csókol K

(A 2. oldal vége.)

(Rózsaszín postai levelezőlap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u. 10. Előnyomtatott 40 f-es bélyeg. Bélyegző: HUNYADFALVA 53 II 12 POSTAÜGYN.)

27.

Megúszták a telet fűtés nélkül is, mert a házban két „banya kemence” működött.

febr. 26.

¹⁰¹ Talán a február 2-i igazságügyminiszter-csere? Décsi Gyulát letartóztatták, utóda Kovács Béla.

Kedves jó Adélkám, Nagyon köszönöm a kedves küldeményt, ami ma délután fog már jó uzsonnát szolgáltatni. Nem vagyok Pistivel¹⁰² egy véleményen az időt illetően, de azért még vissza jöhet a tél ahogy történt tavaly márciusban is. Ámbár nincs kályhánk, fűtési veszélyesség nélkül is remekül megusztuk¹⁰³ a telet — váratlanul — mert

(Az 1. oldal vége.)

a házban két banya kemencze¹⁰⁴ működött a többi lakók által fűtve. Így van az embernek a sok baj és csapás közepette is szerencséje. Végtelen szeretettel és hálával csókollak, s melegen üdvözlöm a négy férfit K

(A 2. oldal vége.)

(Halványsárga postai levelezőlap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Vörösmarty u. 10. Előnyomtatott 40 f-es bélyeg. Bélyegző: HUNYADFALVA 53 II 27. POSTAÜGYN.)

28.

Délben meleget esznek, mert barátja megtanult főzni. Gyuri hivatali dolgát nem érti, de Adél foggyökérgyulladását igen sajnálja. S mindjárt elmeséli egy esetét, amikor hasonló okból meghíúsult egy udvarlása.

Marcius 17

Édes jó kis Adélkám!

Köszönöm a jó küldeményt: egy idő óta hetenként 4 napon kapok 1—1 fél liter tejet, s a küldött jó süteménnyel ez a vacsora. De délben eszünk meleget, mert Loránt barátom Ellától megtanult főzni egyszerű ételeket.¹⁰⁵ El se tudom már képzelni hogy jöhet még olyan idő is amikor élvezhetem a Gyuri által összeállított halászlét.

Amit Gyuriról irsz, illetve hivatali dolgáról, annak jelen-

(Az 1. oldal vége.)

tőségét egész terjedelmében nem tudom át érteni¹⁰⁶, ellemben óriási részvétellel vagyok eltelve Irántad a fog gyökér gyulladás miatt amiből én hajdan alaposan kivettem kinos részemet, s tudom hogy mi az! Sőt a testi szenvedésen kívül a rettenetes fog gyökér gyulladással kapcsolatban kinos érzelmi emlékem is van: Egy ízben Norman, híres londoni bankár Pesten járt fontos pénzügyi kérdések miatt, s magával hozta valóban gyönyörű fiatal feleségét is. A Ritz-ben remek pezsgős vacsorát ettünk együtt bele

(Az 2. oldal vége.)

¹⁰² Pisti = Hárs István.

¹⁰³ Ferenczyvel együtt került ide? Bizonyítéknak látszik erre a következő levél.

¹⁰⁴ Banya kemencze = tájszó a búbos kemence elnevezésére. A Magyar Nyelv Értelmező Szótára. Budapest, 1959.

¹⁰⁵ Még az előző szállásukon, lásd a 12. sz. levelet.

¹⁰⁶ Hárs György ellen eljárás indult, mert mint a zalaegerszegi tervező iroda vezetője a hivatalban nagy „maszek” munkát (a MASZOLAJ-nak) végzett és végeztetett hivatalos idő alatt. A vádiratot Kisapa válasza előtt már megkapta, de a tárgyalás csak március 30-án volt, amelyen börtönbüntetésre ítélték.

a reggeli órákba, (angolul „small hours” éjfél után) s mi tagadás meg esett egy pár „hosszu” csók is. Mikor rá nemsokára újra kimentem Londonba, természetesen bedobtam kártyámat az utcai levél szekrénybe aminek gyors következménye volt hogy meghívtak vacsorára fényes házukba. Boldogan mentem persze frackban, fehér mellénnyel fehér nyakkendő és fehér szegfüvel, csoda simára borotválva , s örültem a kedves flirtation folytatásának. De mit tesz Isten! Már a gazdag, nagy vacsora elején belém ütött a menykő életem legkinosabb fog gyökér

(A 3. oldal vége.)

gyulladásra képében. Nem izlettek a kitűnő ételek, borok se, mert irtózatosan fáj a foggyökér. Flirtation?¹⁰⁷ Ki gondol ilyen állapotban flirtölésre. Vacsora után szégyenszemre sietve elpárologtam. Ilyen csufos folytatása lett a Ritz beli flirtölésnek, mert ki a fene tud fog gyökér gyulladással csókolózni?! Próbáld meg, hogy így van-e, persze úgy képezem hogy csak hites férjed[d]el!!!! Ha másképp gondolnám, Gyuri pozdorjára zuzná apósát, nem csak sakkban. Drága Adélkám, azt a fogat ki kell huzatni, más orvosság nincs! Sok üdvözlettel, szivből ölel csóko! K
(Bal szélen függőlegesen:) Most már fog gyökér gyulladás nélkül se érdekel, — sajnos — flirtölés vége fuccs!

(A 4. oldal vége.)

(A3-as kockás lapból késsel levágott A4-es lap, kétrét hajtv.)

29.

*Nem szabad Budapestről vidékre élelmiszert küldeni*¹⁰⁸. — *Télen a hideg szobában még csak náthás sem lett.*

Márcz 27

Édes jó Adélkám, Nagyon köszönöm a küldeményt. Pucktól nagyon bánatos levelet kaptam, mert egy hét óta nem szabad Pestről hus és zsir féle holmikat — és sok más egyéb komoly ételt — vidékre küldeni s már nem vették fel a postán a szokásos heti kenyér és husküldeményét. Képzelheted hogy milyen bánatosan ette a gondosan kisütött

(Jobb oldalt függőlegesen:) A pecsétért elnézést kérek.

pompás hust az ő „piczi angyala” helyett, aki nem más mint e sorok írója. Mondd meg Antinak , hogy öregapja 4 téli hónapon át állandóan szemlélte saját lehelletét a szobában, s még [tinta „pecsét”] csak náthás se lett. Nagy

(Bal oldalt függőlegesen:) szeretettel K.

(A 2. oldal vége.)

(Rózsaszín postai levelezőlap. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty ut 10. Előnyomtatott 40 f-es bélyeg. Bélyegző: KÖTELEK 953 MAR 27.)

30.

Mióta Budapestről nem kap kenyeret, el van árasztva kenyérrel, sőt Erzszi kalácsot küldött. Maria Antoinette mondása. — Tíznaponként küldjenek egy kenyeret.

¹⁰⁷ Flirtation = flörtölés = udvarlás

¹⁰⁸ Fővárosi rendelkezés, a Magyar Közlönyben nincs benne.

April 7. kedd

Édes jó Adélkám!

Most reggel kaptam meg a kedvesen összeállított csomagot. Mióta beköszöntött a Pestről való kenyéreküldésnek szóló tilalom, azóta el vagyok árasztva kenyérral. Megszünnévén az, hogy a kedves jó Puck által küldött kenyerek hetenként pontosan beérkeztek, néhány napig cakes-et ettem szalonnához is, szalámihoz is, ami egészen tűrhető állapot volt. Ekkor, március 31. jött Erzsitől egy nagy kalács. Eszembe jutott Marïe Antoinette „butus” mondása: Amikor a forradalom előtti éhínségben azt mondták neki, hogy nincs kenyere a népnek, csodálkozva kiáltott fel hogy miért nem esznek kalácsot? Erzsim írta hogy a Nálatok gyártott kenyér nem jó, s azért küldött próbára kalácsot. Még

(Az 1. oldal vége.)

meg se ettem jó Erzsim által küldött nagy kalácsot, már megjött egy nagy kenyér Évától 3-ára. Ezt még meg se kezdtem ezen szent percig. Ugyanis tegnap fogyott el Erzsi kalácsa, s ma a reggeli szalonnához jött volna sor az Évikém által küldött kenyérré, amelyikhez még hozzá se nyultam, de ma reggel korán beköszöntött a postás a te fél kenyereddel, amiből mingyárt ettem a szalonnához

(A bal szélen függőlegesen:) s egészen jó

s így Évike kenyérére megint nem kerül a sor, ameddig a Tiedet meg nem eszem. Ezt kenyértorlódásnak merném nevezni. Drága jó három angyali leányom, hozzatok bele az ügybe valami rendszert. Én nem eszem máskor kenyeret csak reggelihez, s nekem elég minden 10 napban egy kenyér, vagyis havonként három¹⁰⁹. Ezt kedves angyali jótevőim osszátok be úgy hogy ne legyen kenyértorlódás. Hálás szeretettel, csókkal ölel K, s az egész családotat melegen köszönti K

(A 2. oldal vége.)

(A3-as kockás papírból letépett A4-es lap megfelezve.)

(Halványsárga tucat boríték, 60 f-es bélyeg, fordítva ragasztva. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u. 10. Lecsúszott bélyegző halvány nyoma. Hátral a soproni bélyegző SOPRON 53 IV és 1-essel kezdődő kétszámjegyű szám.)

31.

Gyuri dolga hogy sikerült? Prónay Sándornak, az ország valamikori első lovasának szomorú vége. — Gyógyulás gyomorsav-túltengésből.

april 23

Édes jó Adélkám!

Nagyon köszönöm a kenyeret és a jó süteményt. Ugy sajnálom hogy ennyi bajt kell Nektek csinálnom, mert hisz egyebektől eltekintve, már maga a gondos becsomagolás is nagy fáradságot jelent. — Napjaim egyformán telnek, s örülök hogy Ti is jól vagytok. De nem irod, hogy Gyuri multkor említett dolga¹¹⁰ hogy sikerült? Prónay Sándor, az ország

(Az 1. oldal vége.)

¹⁰⁹ Valószínűleg egykilós kenyerekről van szó. Ez egy-egy reggelire 100 g-ot jelentene.

¹¹⁰ Gyuri dolga.

volt első lovasa meghalt¹¹¹. Két heti betegségét kínos fájdalmak között töltötte, azután két nap alvás és önkivület között, szombaton éjjel meghalt, anélkül hogy csak egy szemernyi orvosi fájdalom csillapító kezelésben lett volna része. Nem is tudni hogy micsoda betegség okozta halálát. Az orvos csak a temetés előtt ment ki Kőtelekről Hunyad falvára, mert a két helyet kő út köti össze, s kiment bicyklivel megadni az engedélyt az eltemetésre. Ide

(A 2. oldal vége.)

a tanyához még 4 kl. t kellett volna gyalogolnia, s erre óriási elfoglaltsága mellett nem ért rá. Valami smoncát irt be a halál okául. Így hal meg ma egy huszár tábornok, ahogyan régen a legszegényebb ember se halt volna meg.

Óriási dolog, amit Ödönről irsz! Annak idején én 15 évi gyomorsav túltengés után (azt hiszem Ödönnek is ez volt a baja)¹¹² szintén máról-holnapra minden átmenet nélkül hirtelen gyógyultam meg (de nekem nem delejes hatás működött .... hanem

(A 3. oldal vége.)

egy jó nagy hagymás rostélyos, amit a sok diéta sutba lökésével vágtam be, s utána többé sohse volt semmi bajom. Az megeshetik hogy itt megbetegszem, de az bizonyos hogy rostélyost nem ehetném hogy hirtelen meggyógyuljak. Kérd meg nevében Erzsit, hogy az ő remek stylusával — amit (szerényen mondva) tőlem örökölt írja le nekem az egész dolgot alaposan, nagyon érdekelne. Sok meleg üdvözlettel, drága Adélkám, ölel csókol K

(A 4. oldal vége.)

(A4-es sima papír késsel kettévágva, kétrét hajtva.)

32.

Örül, hogy Adél és Éva együtt volt. Hideg idő lett. Sokat tanul.

május 8.

Édes jó Adélkám, köszönöm a kenyeret, s az igazán kitünő süteményeket. Ezek tejjel remek vacsorákat fognak szolgáltatni. Örülök hogy drága jó Évával együtt voltatok. Jön-e még olyan idő hogy én is Veletek majd, az én rólam angyalian gondoskodó három édes lányommal. A hetekkel ezelőtt tavaszra fordúlt idő .....roszra változott, hideg van,

(Az 1. oldal vége.)

s folyton fúj nagy szél, de engem ezért is vigasztal a sok kedves jó tanulás. Erzsi nem irt nekem semmit Ödön egészségi ügyéről. Drága angyalom ezerszer csókol, s mindenkit melegen üdvözöl K

(A 2. oldal vége.)

(*Rózsaszín postai levelezőlap, előnyomott 40 f-es bélyeggel. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u. 10. Bélyegző: SZOLNOK ? 953 MÁJ 9.*)

¹¹¹ Tótprónai és blatnicai Prónay Sándor nyug. tábornok, a Magyar Érdemrend középkeresztjének tulajdonosa 1927 óta. Lásd Magyarország 1944-ben megjelent tiszti cím- és névtárában. Prónay Pálnak, az 1921. évi nyugat-magyarországi harcok egyik főszereplőjének rokona. Az 1782 óta magyar bárói rangot viselő Túróc megyei család az evangélikus egyházban fontos szerepet vitt. Sajnos a két személy kapcsolatára nem találtam sem enciklopédiákban, sem lexikonokban, sem Gudenusnál stb. közelebbi adatot.

¹¹² Khoór Ödön gyomorsav-túltengésből való gyógyulása.

33.

Birkatejet iszik vacsorára. Nagyon fontos dolgokról értesültek. Heteken belül elmehet. Nem Akarattyára, hanem Pestre megy, mert ezt is lehet. Indokait megírta, kérjék el Évától. A levelek írása, az ágya szélén kuporogva, kifárasztotta.

Julius 6

Édes jó Adélkám!

Nagyon szépen köszönöm a pompás csomagot. Nagyon élvezem a kitűnő süteményeket, amik ½ l birka tejjel remek vacsorát szolgáltatnak. — Nagyon fontos dolgokról értesültünk tegnap¹¹³, amiből az is folyik, hogy emberi számítással pár héten belül elmehetek innen. Most már nem megyek Akarattyára, hanem Pestre megyek, mert ezt a lehetőséget is nyújtja a kormány bejelentése

(Az 1. oldal vége.)

A változtatás indokát megírtam Pucknak, ezt másolatban megküldtem Évikének, hogy a szoba irányában mielőbb tudjon intézkedni. A levelet kérjétek el Évától, abban benne van annak minden indoka hogy miért akarok Budára menni s nem Akarattyára¹¹⁴. A két levél az ágy szélén kuporogva úgy kifárasztott hogy mindazt ami a levélben van, nem irom le még egyszer. Talán Ti mentek el helyettem vagyis Adél és Erzszi? Mindenkit szeretettel üdvözölve szívből ölel csókol K.

(A 2. oldal vége.)

(Füzetből kiszakított A4-es sima lap, egyik fele letépvé, felébe hajtva.)

34.

Ír, ha újra csalódná távozása dátumában. Nem tudta, hogy Adélék is nehéz időket éltek át.

Aug. 3.

Édes kis Adélkám!

Megkaptam a kedves csomagot, fogadd érte hálás köszönetemet. Évától kaptam sok pogácsát, s gyanakszom, hogy Erzszi is küld egy csomagot, s így további csomagot ne küldj drága Adélkám. Ha a várva-várt Rendelet megjelenési terminusában újra csalódnám, akkor írok. Sejtelmem se volt arról, hogy Ti is olyan nehéz időkön mentetek át. Elképzelem mit izgultál a Te hűséges, aranyos

(Az 1. oldal vége.)

drága jó sziveddel. Ugy vágyódom már az után hogy — ha csak rövid időre is — együtt lehessünk, s azt se bánám ha Gy. valóban pozdorjára ver egy pár sakkpartiban. Anti beteg szabadsága bizonyosan meghozza neki a gyógyulást. Sok csókkal üdvözlettel ölel K

(A 2. oldal vége.)

(Halványsárga postai levelezőlap, előnyomtatott 40 f-es bélyeggel. Piros tinta. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u. 10. Bélyegző: KÖTELEK 953 AUG 7.)

35.

Semmi mozgás szabadulása ügyében. Mi van Gyurival? Változott a címe.

¹¹³ Július 5. a Nagy Imre-kormány megalakulásának napja.

¹¹⁴ A visszaemlékezések szerint végül is Akarattyával kezdte. Hárs György feljegyzése: „Kisapa megjött és Akarattyán van.” Apám ezt Budapesten tudja meg (előző nap utazott oda) és írja le 1953. szeptember 21-én.

aug 29

Édes jó Adélkám! Szabadulásom ügyében a Megyei Hatóság részéről a legkisebb megmozdulás se észlelhető. Izgat hogy mi lett Gy.val?¹¹⁵ Én még ugy látszik, jó ideig itt maradok! Czimem változott mint a tuloldal mutatja. Szerencsére van egy fogalom, amit nem ismerek, s ez az unalom. Egész nap kellemes érzéssel tanulok és tanulok.

(*Jobb oldalt függőlegesen.:*) A címváltozást közöld Erzsivel.

(Az 1. oldal vége.)

(*Feladó:*) Hunyadfalva Szolnok megye 3. Fülöp ... tanya
De sétálok is, főleg abból a célból hogy egyik tanyán naponként kétszer ½-½ l pompás tejet ihassam. Sok meleg üdvözlettel szeretettel K

(A 2. oldal vége.)

(*Megviselt halványsárga postai levelezőlap, előnyomtatott 40 f-es bélyeggel. Piros tinta. Bélyegző: KÖTELEK 953 AUG 30.*)

36.

Jövő héten szabadul.

szept 5.

Édes jó Adélkám jelentem hogy a jövő héten megkapom a feloldást, s most már végleges, hogy ne küldjete többé semmit, s hálás szívvvel köszönöm hosszú időn át élvezett jószágodat. Nagy szeretettel K

(*Bal oldalt függőlegesen.:*) Közöld jó Erzsinkkel is!

(Az 1. oldal vége.)

Ez a pár sor kedves jó Erzsimek is szól, s azért nem írok neki külön mert nincs több postakártyám

(A 2. oldal vége.)

(*Halványsárga postai levelezőlap, előnyomtatott 40 f-es bélyeggel. Kék írás. Címzés: Hárs Györgyné Nagy Adél Sopron Vörösmarty u 10. Bélyegző: KÖTELEK 953 SEP. 8.*)

37.

Már szabadulása után Akarattyán, de most is hidegben. Adél születésnapja közeledik, visszaemlékezik a „cukorbabára”.

dec 16.

Édes jó Adélkám!

Közeledik születésed napja. Ezzel kapcsolatban elmerengek a régi szép időkn, s ehhez társul természetesen az emlékezés jószágos, szent Kisanyára.

¹¹⁵ Másodszor kérdezi, választ először nem kapott. Pedig ekkor már készen az ítélet, igaz, fellebbez Gy. 1953. május 29.: „Adél a foga miatt igen rosszul van.” Őt pedig Nagykanizsáról Budapestre helyezik szeptember 1-jétől a MASZOLAJ TK irodába. Június 15: Gy.-t két évre ítélik, bizonytalanság, végre „kijön az amnesztia, rám is vonatkozik”. (Július 26.) A papír csak augusztus végén (Adél távirata 29-én).

Hogyan kellett rohannom Frenreisz bácsihoz, mikor nem akartál szopni, s Kisanya kétségbe esve nem tudta, hogy hogyan kényszerítsen rá. Mikor együtt mentünk ki kocsin mi ketten Kisanya koporsójával. Előttem vagy mint gyönyörű kis cukorbaba kis piros kabátkában, piros főkötővel, s olyan valami angyali jelenség voltál,

(Az 1. oldal vége.)

hogy az utcán mindenki megállt és ismeretlen járókelők mosolyogtak arra a kis tipegő bájos babára. Hát amikor ródlizásnál és kirándulásnál „O mämuszinak” neveztünk. Pottyanj körte Kenesén, amitől sulyosan megbetegedtél. Tudod-e még a Scalki hegyi kiránduláson „vezéri” ténykedésedről írott versemet?

Adja meg Neked az Isten mindazt a jót ebben a rossz világban, amit jóságos lényed megérdemel!! Jót nevettem a felett a bánatod felett hogy nem tudod felhozni a lakás hőfokát

(A 2. oldal vége.)

15-ön felül. R. ez vagy C.?¹¹⁶ Mondd meg a tisztelt unokáknak, hogy öregapjuk 4 hónapon át a Lovász házban¹¹⁷ 5 fok (Celsius) hőmérsékű szobában élt. Ez felment 10 fokra, de csak addig míg esténként tűz volt a kályhában 2–3 ora hosszat, mert többre nem tellett a fakészletemből s azután (leesik) megint leesett 5 fokra. Hol van az megírva, hogy ne lehessen a szobában téli kabátban ülni? Itt is így szoktam ülni mert itt is csak addig van valami meleg, ameddig tűz van a kályhában. Puck készített nekem olyan csoda kesztyűt, (angolul Mitten) ami szabadon hagyja az ujjak végét

(A 3. oldal vége.)

hogy a hideg szobában lehessen irni, lapokat forgatni, és mégse vázzanak¹¹⁸ az ujjak. Most is ilyen keztyüben melegedő kézzel írok 8 fok Celsius hőmérsékű szobában. Egész ifju koromban sohase volt fűtve a fiuk hálószobája. Drága mamucinak az volt az elve — mi szegények voltunk, — hogy nincs hideg szoba, csak jól fel kell öltözni. Köszönöm a csomagot. Hétfőn (21) tiz napra felmegyek Puckhoz Budára, s fő mulatság lesz Istvánnal

(Bal oldalt függőlegesen:) hármásban kártyázni

Kedves karácsonyt s kevésbé boldogtalan új évet kívánva, az egész családot melegen üdvözölve, ölel, csókol K

(A 4. oldal vége.)

(A4-es postai sima írólap, kétrét hajtva.)

(Ha hétfő 21-e, akkor — öröknaptárból kiszámolva — 1953 a dátum. A hely: szabadulása után Balatonakarattyán, tehát Éva lányánál. Boríték nélkül.)

¹¹⁶ Olyan szobahőmérőink voltak, amelyeken a Réumur- s a Celsius-skála is rajta volt. A lakás elégtelen fűtésének részben a rossz tüzelő, részben a cserépkályhák szűk méretezése volt az oka.

¹¹⁷ A Lovász-ház az első szálláshelye Kőteleken.

¹¹⁸ Az első betű f helyett v.

FÜGGELÉK

NÉVMUTATÓ

- A fiatal volt őrnagy és menyasszonya 35
A többi lakók 37
Ádám (Nagy Ádám) 3, 47
Adél(ka) (Hárs Györgyné) 3, 9, 12 stb.
Aladár (Nagy Aladár) 3
Anti (Hárs Antal) 8, 10, 11, 12, 28, 39
Anyám (Hárs Györgyné) 9
Apácák (franciák) 8
Apám (dr. Nagy Sándor) 13, 30
Argentin úr 20, 34
Balogh Sándor 5
Benda Kálmán 6
Bethlen István gr. 3
Borbála (Bozsó Imre huga) 15, 16, 17, 33
Bozsó Imre 9, 10, 14, 16, 20
Bozsóék 19, 22, 23, 25
Bölöny József 3
Budai Öregapa 3
Czájlik család 9
Cziráky Margit grófnő 18
Cziráky (Mária) grófnő 17, 18
Csongor 28
Csorba Hermina 3
Csorba József 3
Décsi Gyula 37
Deportáltak 9
Doctor 19, 20, 35
Egyed Pál 9, 10, 23
Ella, a házvezetőnő 23, 24, 38
Emil (dr. Nagy Emil) 3, 4
Emil (Nagy Emil, Kisapa fia) 3, 47
Emil bácsi 20
Emil bátyám 9
(Emődy) Éva (Évus) 8
Emődy Ilona 3
Emődy József 8, 47
Emődy Józsefné, lásd Éva, Évike (Emődy) Judit 8, 9
(Emődy) Klára 8, 9
Erzsébet (Khoórné) 3, 8
Erzsi(ke) (dr. Khoór Ödönné) 3, 8, 12, 13, 16, 19, 22, 23, 25, 27, 29, 31, 32, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 47
Erzsók néne 9, 10, 12, 16, 17
Eszterházy András 18
Esterházy hercegné 18
Eszterházy József 18
Eszterházy Lajos 18
Eszterházy Margit 18
Esterházy Miklós herceg 18
Esterházy Pál 18
Eszterházy Pál gróf 18
Éva, Évike (Emődy Józsefné) 3, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 39, 41, 42, 44, 47
Éva (Váradi Éva, Sándi „széna-özvegye”) 33
Éva, Évus (Emődy Éva) 8, 9, 10, 23, 28,
Ferdinánd, a II., király 29
Ferenc József cs. és kir. 3
Ferenczi Loránt, lásd Ferenczy
Ferenczy Loránt 9, 10, 14, 15, 19, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 32, 33, 27, 38
Ferike (a gátórcsaládból) 28
Fényes Elek 7
Fogel, villatulajdonos 8, 10
Frenrei[c]h bácsi (orvos 1910 k.) 26, 43
Frenreisz bácsi, lásd Frenreich
Frigyes császár (III.) 3
Fülöp Gábor és Béla 10
Gátórcsalád 10, 22, 23, 28
Géhás őrmester 9
Göllnerek 4
Göllner Mária (dr. Nagy Emilné) 4, 17, 18, 47
Grósz József 6
Gudenus János József 18, 40
Gyengő László 23, 24
Gyógyszerész 21
Gyuri, Gy. (Hárs György) 14, 19, 23, 38, 40, 42
Hárs Antal (Anti) 8, 9, 10, 32
Hársék 5, 8

- Hárs György 8, 9, 14, 18, 36, 38, 41, 47
Hárs Györgyné 12, 14, 16, 19, 22, 25, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43
Hárs József 8
Heine, Heinrich, költő 15
Hellebronth Kálmán, ifj. 3
Hódossy Gizella 9
Hunyady grófok 7
Imre (Nagy Imre) 3
Imre barátom (Bozsó) 20
Imre gazda (Bozsó) 15
Imrédy Béla 4
István (Hárs István) 7
István (vámosi Nagy István) 4, 13, 20, 34, 44
Jancsika (a gátőr családból) 28
Joly 12
K (Kisapa kézjegye a levelek alján) 12, 13 stb.
Kató (Nagy Kató) 3
Kádár János 5, 6
Kállay Miklós 4
Kenessey Adél (dr. Nagy Emilné) 3
Khoór ifjak 36
Khoór Miklós 3, 4, 7, 8, 10, 23
Khoór Ödön 7
Khoór Ödön dr. 7, 19, 21, 40
Kisanya (N. Kenessey Adél) 43
Kisapa 3, 4, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 21, 23, 27, 30, 32, 38
Kis unoka (Sándi gyermeke) 20
Kisúr 3
Kormányzó (Horthy) 4
Kovács Béla 37
Kristóf 4, 17, 27
La Rochefoucauld 28
Lear király (Shakespeare) 36
Lelkes György 7
Lóránt, lásd Ferenczy
Lord Rothermere 4
Lovas postás 35
Lovász(ék) 10, 24, 30, 43
Magdi (a gátőr családból) 28
Mami (Emődy Józsefné) 9
Mamuczi (dr. Nagy Sándorné) 3, 13, 17, 18
Marczali Henrik 29
Margit (Pipsi) 3
Mária (N. Göllner Mária) 17
Maria Antoinette 39
Markó Károly (Puck apja) 4
Markó Erzsébet (Puck) 4, 8
Mindszenti (József) 6
Nagy Adél (Hárs Györgyné) 7
Nagy Emil (dr.) 5, 6, 12

Nagy Imre miniszterelnök 6, 41
Nagy Iván 3
Nagy Kató, lásd Kató
Norman felesége 38
Norman, híres londoni bankár 38
Orbán (Nagy Orbán) 30
Ödön (dr. Khoór Ödön) 21, 22, 40,
41
Pakli (Puck) 25
Pappenheim Gottfried Heinrich 29,
30, 33
Pappenheimer, lásd Pappenheim
Pisti (Hárs István) 7, 13, 37
Pötyi (Hárs József) 7, 16, 31, 36
Prónay Pál 40
Prónay Sándor 40
Puck (Markó Erzsébet) 8, 10, 12,
13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23,
24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
34, 39, 41, 44
Puck anyja 29, 31
Puck barátnéja 35
Puck édesapja (Markó Károly) 24
Rákosi (Mátyás) 4, 5
Rendőr 9, 12
Sándi (Nagy Sándor) 18, 34
Sándor (Nagy Sándor) 4, 17
Sándi felesége 20, lásd Éva is
Serédi Jusztinián 4
Sylvia, a kis unoka 34
Sz. Egyed Emma 7, 9
Sztálin 6
Than, állítólagos szobatárs 9
Tibay Kriszta (Nagy Istvánné) 4, 8
Tisza István 22, 23
Tóth Béla 3, 15
Török Sándor 4
Tutti (Nagy Kristóf) 17
Tünde 28
Uzor (Nagy Uzor) 3
Vénusz(z) 16
Vörösmarty Géza 3
Wallenstein 29, 30
Zsellér ember 20
Zsigmond király 6

KÉPEK JEGYZÉKE

1. Képeslap. (A község honlapjáról.)
2. Kőtelek római katolikus temploma. (A község honlapjáról.)
3. Kőtelek látképe Nyugat felől. (A község honlapjáról.)
4. Iskolatörténeti gyűjtemény. (A község honlapjáról.)
5. Faragott gang-díszek. (A község honlapjáról.)
6. Ahová érkezett... Kőtelek térképe. Lépték nélkül. (A község honlapjáról.)
7. Ahonnan elindult... A kis-sváb-hegyi villa és iskola. A képeslap hátlapján lévő nyomtatott szöveg: Schule am „Kleinen Schwabenberg” mit Erziehungsheim — Kissvábhegyi-iskola és Internátus — Budapest, I. Kissvábhegyi-út 21 / T. 288-16. A felvétel a lapra írt szöveg dátuma — 1928. IV. 6. — előtt készült.
8. Kisapa a harmadik házasságából származó gyermekeivel, balra István, jobbra Sándi, elől Kristóf (Tutti), 1941-ből. (Arlen Foto Studio. Budapest, Kossuth Lajos u. 10.)
9. A 8. kép alatti ajánló sorok.
10. Kisapa 1955-ben Sopronban. (Hárs István felvétele.)
11. Kisapa kerületében, Jászladányban, választási beszédet mond 1922. április 23-án. (Ismeretlen fotós felvételének részlete.)
12. Az ikrek: (balra) Éva és Erzs, tőlük jobbra Adél. (Dr. Khoór Ödön felvétele 1921. december 4-én.)
13. A 2. levél (1951. szeptember 26.) 1. oldala.
14. Csoportkép Nagy Margit (Pipsi) és Szüllő Árpád esküvője alkalmával (1930 k.). Elöl törökülésben Kisapa, mögötte balról jobbra: dr. Khoór Ödön, Erzs, Pipsi, Clovert Pritchard (Ádám menyasszonya), N. Göllner Mária, mögöttük balról jobbra: Éva és férje Emődy József, Szüllő Árpád, Ádám, Adél és Hárs György, az elmozdult ifjanc valószínűleg Nagy Emil. („Kurir” fotóriport laboratórium. Budapest, Paulai Ede u. 11.)

(A 6—14. sz. képek eredetije tulajdonomban vannak.)

